վեր կարից՝ փախավ, հու վեր կարից վուչ՝ վերջը, փչացավ, բյնաց։

Կարդադրում ա ղորքին, թա ասում ա.—Մըղանա պկրած ունեցվածքն էլ, ուրան ամբողջ ունեցվածքն էլ բշեցեք դեպի մեր կողմը։

Ասում ա, կյամ, սերուն, բանտին տոռնը պեռնում, ուրան պատրոնը բսնտից տյուս օնում, ղորավարական շորերը հանում, պաարոնեն կյեց տամ, թուրը կասկել տամ, ծին տամ ուրան, թա ասում ա՝ նստեն։

Պատրոնն ասում ա.— Ա հտրթնը, կլխավոր շոռ տամ, պա աու՞ հինչ ըս նստլական։ Թա, ասում ա.— Վեչինչ, տու նսան հլա, կտեսնանք։ Նստում ա պատրոնը, կտրդադրում ա, թա. խանեն ծին պերեք։ Խանեն, ծին էլ հարսն ա նստում։ Կարդադրում ա, ասում ա. խանեն համար մին ծի պերեք։ Խանեն համար մին ծի ըն պիրում, մին յարու, խանեն յրան նստրցնում, վեններն էլ կպոտում, ծերքերն էլ՝ հալդա, քշում ա, պիրում։ Քըշում ա, պիրում, կյամ ա հասնում ուրանց տունը, խանեն իսկույն բանդարկում ա, ուրանց ամբողջ ունեցվածքը, վեր խանը տարալ ար, եա ըն պեբալ, յոր օնում, իսկ էտ խանից պեբած ավել ունեցվածքը բաժանում ղորքին յրան. էտ հասարակությանը ե ով որ պաաերազմին մասնակցել ա. հուրը՝ տասը վնիճտր ա ըղնում, հուրը՝ էրկու եղն ա ըղնում, հուրը՝ մի ծի տ ըղնում, վերջը, բոլորին յրա բաժանում, պրծնում, թա, ասում ա. տարեք, արխային ապրեցեք, էլ վախեք վուչ, էլ վեչ մին պեն չի ինի, քանի ես սաղ ըմ, վեչ մին մարդ կարել չի ծեր քեփին նի կյտ։

Հիմիկ էլ էտ իտնն տ խնդրում, վեր թուլ տան, կյա՝ մին խոսք օնի, լի, ասեւ Հաբթնը օղում ա թուլ տա, Մելիք-Բաղրը համաձայնվում չի, թա ասում ա՝ կկյա մեղ կիսափի, որեէ պեն կանի։ Թա, տսում ա՝ վեչինչ, թող լհա տահանք հինչ ա ասում։

Կյտմ ա, թա, ասում ա.— Վերջը, պա ես բանտում մնալով քեզ հինչ օղուտ ըմ տլական, պեց թող, թող անց կենամ քյնամ, լի։ Մհենդյ, օրիշ հաբսաություն չունիմ, թա քըզ նման ասիմ՝ հաբստություն ըմ տլական... վեչ մին պեն չունիմ, լհա, խնդրում ըմ, ինձ պեց թողիք։

Թա, ասում ա.— Չէէ, պա քեզ աղաղիմ, տյու քյնաս, նորը ղորք կապիս, կյաս մըղ յրա կռե՞վ։

Հարսն ասում ա.— Ապեր. տրան ըղաղե, քյնի, տա հի՞ կարող ա անե մ։ենդյ. արդեն իմ կուռնան ուժը տեսալ ա. տա կարալ չի էլ ինձ դեմ պատերազմը տյուս կյա։ Թող ղորք կապե, կյա, ղորք օնե՝ ղորքես նհետ ա կռեվ ընական, ինքն էլ՝ ինձ նհետ ա, չէէ՞, կռեվ ընական։ Պա, ես իրան վեր հաղթիմ, իրան ղորքը տեռնում չի՞ պարտվա՞ծ, տա ինձ հի՞ շ կարող ա տնել։

Թա, ասում ա.— Դե, լյավ, կաղաղիմ։

Խանն ասում ա.— Դե, վեր աղաղում ըս, մին խնդիրք օնիմ, լի։ պա, տու ինձ ըսեցիը՝ էս ձեի եղնը, էս ձեի էն եղնը, էս ձեի էս եղնը, հու՞նց կարող ա վեր... քու ասածը իմ մարդիք ըն պիրալ, տեղ հասցրալ. վնըումը՝ ղորք այուս եկեն։ Պա քու եղնենքը հի՞նչ իլին։

Ասում ա.— Ես քեզ եղնենք չըմ խոստացալ։ Ես դյղացալ ըմ, վեր ասին՝ էրկուհարուր եղնը պողերը ըրկն-էրկան, սոր-սոր, իմ հարսս դյղլական ա, վեր էրկու հարուր թվանդյավոր ըն. էրկու հարուր եղնը՝ պողերը կրեռ-կրեռ, սա էրկուհարուր թուրավոր ա. էրկուհարուր տնպող եղն էլ՝ անեղեն մարդիքն ըն, լի։ Ես դյղացալ ըմ, վեր հարսս կլոխ ա ըղնելու, ղորք հավաքե, կյա քեզ հաղթե, ինձ էլ բանդից աղաղե։ Ես էտ իմաստով ըմ քեզ խոստացել, որ եղնը տամ։ Դե հիմիկ, հաան, տի ա տեռնում. հարթնս հասկացալ ա, եկալ ա, քու ունեցվածքն էլ ա պերալ, իմն էլ ա ետ պերալ, ինձ էլ բանդից տղաղալ, երկ։րս կարդավորալ։ Մհենդյ, սերուն, խաղաղ դաղափարի, ինձ համար պետք ա ապրիմ փառավոր։ Տու էլ որտեղ վեր քյնում ըս, ըյնա։

Էտ խանեն պեց ա թողում, քյնում ա։ Էն օրվանից մինչ էսօր, էտ երդիրը խախանդվում ա, էս կինն էլ դատնում ա էս ղերդաստանեն և՝ առաջնորդը, և՝ ղեկավարը։

Էա էլ ասված ա նրա համար վեր. «Առյուծը առյուծ ա, օղում ա եք ինի, օղում ա վերց ինի»։

Ստ էլ ժողովրդական առած ա։

ԶՐՈՒՅՑՆԵՐ, ԱՌԱԿՆԵՐ, ԶՎԱՐՃԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. ԲԻՇԻՆ ՀՈՒ ԿԵՐԱՎ

Էտ ա մի քյասիբ տեբտեր ասից. «Ես պիաի վեր կենամ, մեը շենումը ասլրելու միջոցներ չկա, քյնիմ ուրիշ տեղ։ Ճտնապարհ ընդյավ ստեղից Ներքի շենը*։ Քյնաց աեսավ Ներքի շենին դյուքյներին կշտեն մին պառավ մարդ նստած։

— Պարի օր։

— Ասստծու պարին։

— Հի՞ շ մարդ էս։

— Մարդ եմ էլի, քյնամ եմ էշմիածին օրհընվեմ։

— Ցրս ըլ եմ քյնում, փող ըմ հվաքում վար,

* Գյուղ Ադբ. ՍՍՀ Շահումյանի շրջանում, սահմանակից ասացողի դյուղին (Ծ. Կ.)։

ուրեմն, քյնամ օրհնվեմ։— էն նսաած մարդն ա էն տերտերին ասում։

Տերտերն ասում ա.— Դե, մինը չընք երկուսն տնք։

Ճամրա ընդյան, հղե իլան, քյնացին։ Մհե քյնացին. էս նստած մարդը տերտերին ասեց.—էտ հի՞նչ ա խուրջինումտ։

Ասեց.— Բիշի ա։ Էրկու բիշի ա,— ասեց։

Ասեց.— Էրկուսն էլ իմն ա, քել՝ տիր խուրջինումա։

Եր կալավ, տիրավ խուրջինումը։

Շատ քյնտցին, խրեգյ քյնացին, ասեց.— Պը՛յ, նստե հաց օտանք,— ասում ա։

— Քյնանք փլան տեղը հաց ուտանք,— աերտերն ա ասում էն մարդուն։

Շատ քյնաց, խրեգյ քյնաց, պյան չտտոավ։ Տերտերը սովեց, բիշին մինը հանեց, կերավ այսինքն։ էտ մարդան թաքուն կերավ. մին խրեգյ էլ վեր քյնացին, ասավ՝ նստենք հաց ուտենք, էն մարդն լսեց։ Նստեցին թտ հաց օտին, ասաց.— Տերաեր, բա խուրջինում չորս բիշի ար, էս խե՞ իրեքյ տյառավ։

Թա.— Աստված, երգինք, ես կերալ չեմ։

Ասեց.— Տյուք օրհնված մտրգիկ եք, պետք տ գյուղն ասես։

Ասեց.— Ասավաձ, երգինք, կերալ չեմ։

Դե կերալ չի, կերալ չի։ Նսաեցին, կերան բիշին։ Քյնացին։ Քյնացին մին ծովու պաշհեցին։

Ասեց.— Ա տեր, այուք արգար մարդիկ եք, փիրաջատ փոե, ծովը բիգի անց կենանք։

— Աա, օրթնված,— ասից,— ինչպես կարելի է, ծովին միշին տակ կանենք, կկաորվենք։

Ուրտն փիրաջան փոեց, նստեցին։ Վար մի քիչ քյնացին, սա աերաերին կոխեց ճիրին տակը թա.— Տերաեր, ասա հո՞վ ա բիշին կերալ, թա չէ՝ տակ կանեմ, կխեխտվես։

Թա.— Աստված, երգինք, ես կերալ չեմ բիշին։

Անց կացան, քյնացին։ Քյնացին, աեսան մին կյետ, կյեաին էն ղոլին մին մարդ վար անում։ Եղնը սև, ինքն էլ սև հագած։

Թա.— Պա խե՞ աի ա։ Խե՞ տհենց ես։

Թա.— Մեր թագավերի տխճիգյ նան աղան հիվանդ ըն,— ասեց,— մունք էլ հուքըվերթի, ըոլորս սե ենք հագել։

Ասան, քյնացին*։

Քյնացին, վար թագավորի անա մուաացան, նահանց շհարան, ասեց.— Ա աեր, ես էս քյուչավը քյնամ, այու էն քյուչավը։

Քյնացին։ Տերաերը քյնաց էն քյուչավը, սա էս։

Սա քյնաց թագավերեն պլատան մուտացավ, մին քարի նստեց։ Պլտտան նկատում ըն, մարդ ղրկում, թա՝ քյնացեք, տեսեք հինչ մարդ ա, պիրեք։ Քյնացին-եկան, պիրին. թա՝ հի՞նչ մարդ ես։ Թտ՝ ասից ես գոխտոր եմ։— Ատ, պա էս հի՞նչ պեն ա, սհենց պեն կինի՞։

Պիրին-ասրան, մին օթաղ ու տոռնը պեցան, տեսավ իննասունիննը կյլոխ կտրած։

Ասեց.—Տեսնում ես սա։

Ասեց՝ հա։

Ասեց.— Հով վեր պիրել եմ, իմ ախճիգյը տեսել ա, կրացել չի սղցնե, կյլոխը կտրել եմ։ Տու էլ վար կարիս վուչ, քու կյլոխը կտրելու եմ, տյառնաս հարուրը։

Ասեց.— Հինչ եմ ասում։ Բտյց ես մինակ ըխճկան կարամ սղցնիմ, մին գյոնում էլ կկյամ, ետնտն տղային սղցնիմ։

Թա.— Հիշ կինի։

Թա.— Ինձ մին սհաթ ժամանակ տվեք։

Մին սհաթան ետնը կյտն, տեսնան ախճիգյը լվտցած, աղին նհետ կարտ ա խտգ անում։ Թագավերը ուրխնալան նհետ պար ա կյամ, թա.— էս հի՞նչ պեն ա։

Թա.— Էս էլ ստի պեն ա։

Թա.— Պա հի՞նչ ես օղում, ես որոշել ըմ, վեր կարողությտնս կեսը աամ։

Թա.— Ես աի պեն օղում չըմ, տու քո խտղնին պիլանին ինձ տո, ես հինչ կվերցնեմ՝ կվերցնեմ։

Խաղնին պյինալիքը էն ա ծերքեն։

Խղնեն պյինալիքը տամ ա, պիրում ա կես խուրջին վրեսկավ լցնում, պյինալիքը էլհա պիրում, տինում թագավերեն ծերքեն. պլատան տյուս կյամ, կյամ տեսնում՝ աերաերը շոն թկելավ, շնորը հետան ընդած. տրան փրկում ա։

Թա.— Այ մարդ, հու՞ր ես։

Թա.— Ստի-սաի պեն, քյացալ ըմ թագավերեն ըխճկանը սղցրալ, տղան մնաց, ինձ կես հարպյա, կես խուրջին վրեսկի տվավ։

Թա.— Հինչա՞վ լվցրիր։

Թա.— Պա իսկի. քյեցի, ստի, ստի, ստի մին մեծ լյագյան վերցրի, ըխճկանը պերա մուրթեցի, կուխեցի լյագյանը, իրան առնավը ուրան լըղըցրե, լվտցավ։ Սղացավ։ Սղացավ քյնաց։ էս խուրջինի մի թայն էլ վրեսկի ա տվել. տրա հախն ա, լի։

Տերտերի խելքը կտրեց, գիգաց թա ղորթ ասում, ասաց.— Հիմիկ էլ այու էս ճանփավը քյնա, ես՝ էն։

Թա.— Հինչ ըմ ասում։

Ամտնքը մի աեղ շաղ ընցան։ Տերտերը քյնաց, քարին նստեց, մարդ ղրկեցին՝ հի՞նչ ա։

Ես գոխտոր եմ։

Դոխտոր եմ, գոխտոր եմ։ Տարտն, շանց տվին,

* — Կարու՞մ եք հասկանաք,— բոլորից լսելով միահամուռ՝ հա՛, հա՝, պատմե, տյու,— շարունակեց. ընդմիջարկեց ասացողը (Ս. Բ.)։

Թա.— Կսղցնեմ, Լրկու ժամ ինձ ժամանակ տվեք։ Թեշտը-սյանը պիրին, տղին պիրին, մհեկ տերտերը կոխնց Թեշտի մեջը, ադին հոռ-հոռ արեց, տղին վեղը կարեց պրծավ, լվացավ, տես-տեն, ամալ չեկավ։ Պիրին. տերտերին կախադան ըն տանում։ Մոսես Մարդարեն Լկավ, ըտեղ կաղնեց։

Ասեց.— Ա աեր։

Թա.— Ա աւ

Թա.— Բիշին հո՞վ կերտվ, ասա քյե կախադանից աղադեմ։

Տերտերը ճինաչից, վար ստ ընկերն աւ Ասավ.— Աստված, երդինք, ես կերալ չըմ։

Մոսես Մարդարեն Թագավերեն Թա.— Էրկու ժամ ժամանակ տո, ես տղետ լվըցնիմ, սղըցնիմ։ Հաիկը էս տերտերին կախադանից աղադելը կինի։

Տա սղուցրուց, խուրջինին մին Թայն էլ վըեսկավ լցրած, հղն իլավ։ Տերտերին աղագեց, հետը տուրավ։ Վեր կացան, քյնացին էլի ծովին գեմ առան։

— Ա տեր,— ասեց Մոսես Մարգարեն,— էն դոլտն ես ըմ ծովը անցկացրել, էս ղոլան այու տնցկացրու։

— Այ օրթնված,— ասեց,— ես կտրտլ չեմ։

Վերջը պիրավ փիրաշան փուեց, յրան նստեցին, ծովը անցկացան։ Ծովին մեչին ասեց.— Ա աեր, յա տսա բրիշեն հով կեբավ, յա աակն եմ անում։

— Աստվծ, երգինք ես կերել չեմ։ Իմ կարգը վկա, ես կերել չեմ։

Անդկացտն քյնացին։ Եկան. շաա քյնացին, իրեղյ քյնացին, եկան այուս Եկան Ներքի շենը։ Ետնան մինը Դյուլիստան գիտի քյնա, մինը կյա մեր շենը (Երեշեն)*։ Խուրջինը ուսից վե կալավ Մոսես Մարգարեն Թա.— Տերտեր, եկ ոսկին փտյ անենք, ամենքս մեր փայը վե կալենք, քյնանը։

Թա.— Մոս Մարգարս, շաա լյավ կինի։

Մոս Մարգարտն խուրջինը վե կալավ, ոսկին հանեց մեկ-մեկ սլաժանեց.— էս մին, էս էրկու, էս իրեք։

Տերտերն ասեց.— Մոս Մարդարա, պա լյավ, մինն ինձ, մինը քյեղ, պա էս մինը հյու՞րն աւ

Թա.— էս մինն էլ հով վար բրիշին կերտլ ա, նրանն աւ

Թա.— Բիշին ես ըմ կերել։

— Արա, գյուլլան քյեղ նի կյա, կերալ ըս, ասե՝ կերալ ըմ, հի՞նչ կա բրիշա մալին**։

— Դե, այ ավտգակ, փայա եր կալ, կորիր։

* Դյուլիստան, Երեշեն-գյուղեր Շահումյանի շրջանում (Ծ. Բ.)։

** Բաք սկանչեց ասացողը հավաքված լսողների համընդհանուր ծիծաղի տակ (Ծ. Բ.)։

2. ՀՐԻՇՏԱԿԻ ԲՈՂՈՔԸ ԱՍՏԾՈՒՆ

Ասում ա, երբեմն մարդիկ բողոքում են, որ աստուծ էլ ա ծոու։ Տեսնում ես մեկին մեծ բախտավորություն ավավ, մեկին էլ հալա երիտասարդ՝ հոդին առավ։ Հոգին կալավ։ էա բողոքները մեկ-մեկ հասնելով հրիշտակի մոտ... Հրիշտակը աստծու օգնականն ա, չէ՞։ Նա ա սրան ուղարկում՝ Թա քյնի, էն մարդու հոգին կալ, բավական ա հինչքան ապրել ա։ էս մեկին, էն մյուսին... Վերջը։ Հիմա հրիշտակը բողոքները հվաքած, մին օր քյնում ա աստծու մոտ,

Թա.— Ախեր ճիշտ չես անում, տյու ասաուծ ես, տյու պետք ա ճիշտ ինես։ Իսկ աու ծոություններ ես անում։ Մեկին երիտասարդ մարդ, հոգին առնում ես, մեկն էլ, էնքան ծերանում ա, վար նրա պա՞հող էլ չինում։ Թովհակում ա։ Թովհակում ա, մահանում։

Թա, ասում ա.— Ուրեմն ես եմ մեղավո՞ր։

Թա, ասում ա.— Իհտրկե տյու էս մեղավոր։ Ինձ ասում ես՝ քյնա էս մտրդին հոգին քսանում աու, էս մեկինը՝ աասումը, էն մեկինը՝ իննասունումը...

Թա, ասում ա.— Եկ, ես նան տյու եը իննենք հասե էս ծառին յրա նստենք, մի օր նստենք, մի օրվա կարգը ուսումնասիրենք։ Ես եմ ըստեղծել մարդկանց, վար իրանց կյանքը խաղաղ ապրեն, իրանց տարիքը վար կյա հսնի, էն ժամանակ մահանան։ Իսկ ես նտիտտեսալ չըմ, վտր մարդիկ իրանց կյանքում խարդախություններ անեն,— ասում ա,— վաղաժամ մահանան։ Ես տա չեմ նախատեսել։ Հիմա ես,— ասում ա,— մեղավոր չեմ, ես ստեղծել եմ, որ ութանտսուն-իննտսուն տարի մտրդ պիտի ապրի։ Եք նստինք էս ծառի վրա,— ասում ա,— տեսնտնք թե մտրդիկ ինչ են անում։

Ծառի վրա նստում են աստուծ նտն էտ հրիշտակը, յաշում են տեսնում, հրես մին ծիավեր ա կյալիս։ Եկավ ծիավերը, ծին քրտննքած, ինքն էլ հոգնած։ Հենց ըաեղ, ծառին աակին, ծիան վեր ա կյալիս, ծին կապում շվտքումը, ուեղ էլ ախպյուր ա ինում, լյավ կանաչ տեղ ա ինում, նստում ա, վեր աեղ հաց օտի։ Նստում ա հանգսաանում, հաց օաում, վերջումը ծին նստում ա, վար քյնի, խուրջինը մոռանում ա, թողում էտաեղ։ Հրիշտակն ասում ա.— Ա ա՜, դե տանք իմաց անենք, էն մարդը քյնաց, ախեր խուրջինը մոռացավ։ Թողեց ըտեղ խուրջինը։

Ասաված տսում ա.— Քեղ կործ չունես։ Տյու նան ես ըսօր սվեգիաել ենք, գեռ նստում ենք։

Անց ա կենում տա, քյնում։ Եվ մի որոշ ժամանակ հետո մի երգրորդ մարդն ա էլի ծիով կյալիս։ Կյալիս ա աեղ նստում, սկսում, որ հաց ուտի,

հանգստանում, յաշում, տեսնում՝ մին խուրջին էտ ախպրի մոտ եր ընդյած։ Հաց օտում, վերջացնում, տեսնում ա մինն էլ ա կա վուչ, խուրջինը վեր օնում, քցում իրա ծիին վրա, յոր օնում տանում։

— Եշի տես, աա, էն մարդը խուրջինը տարավ, է՞, իրանը չի խուրջինը, տարավ։

Ասում ա.— Սուս ըրա։ Ես նան տյու սոր նկատում ենք, թող տանի։ Տանի։

Տա ընցնում ա, քյնում, իսկ էն ռոաչի ծիավերը վար քյնուցել ա, մի խիլա տեղ վար քյնում ա, եշում ա, տեսնում, խուրջինը կա վուչ։ Մոռացել ա, թոլալ ըխպրին կշտեն։ Տա սկսում ա ետ տառնալը։ Ըստեղ էլ երրորդ ծիավերն ա կյամ, վեր հանգստանա տեղ, հաց օտի։ Էն առաջի ծիավերը կյալիս ա, հսնում ըստեղ։ Կյում, տեսնում, մին մարդ նստած հաց ա օտում։

Ասում ա.— Ըստեղ քզանա առաջ ես հաց ըմ կերալ, մին խուրջին ըմ թողալ, հու՞ր ա խուրջինս։

Թա, ասում ա.— Ախպեր ջան, ես խուրջինպյան տեսալ չըմ ըստեղ։

Թա, ասում ա.— Ըստեղ մինն էլ ա կա վուչ քըզանա գյմտն։ Իմ խուրջինս, ասա, որտեղ ես տիրալ, ի՞նչ ես արել։ Խուրջինս տուր ինձ։ Տա հիշքան վերթումն օտում, աղաչում ա, վեր տես-տեն, ես տեսել չեմ, խուրջին չեմ տեսել, տա չի հավատում։

Ասում ա.— Խուրջինս տո, թա չէ վեզտ կտրում ըմ։

Հրիշտակն ասում ա.— Հաա, մի աես է՞. նի զաջաո մարդու վիզը կտրում ա, ե՞, խուրջինը երկրորդ ծիավերը տարավ, իսկ սա տեղյակ չի։

Աստուծ ասում ա.— Սուս ըրա, տեղտ նստե։

Վերջը տեսնում ա վեր էս մարդը խուրջինը տուլիս չի, թուրը հանում ա, հանց խփում ա, վեզը անց ա կենում։ Տրա սպանում ա։ Սպանում ա, կյալիս ա մթնում, էա օրը տեղ վերջանում ա։

Հրիշտակն ասում ա.— Դե մի ըտցտտրի աես-նամ, տա պյան ա, վեր ես նան տյու էսոր նկատեցինք։

Ասում ա.— Եկ քեզ բացատրեմ։ Էն առաջի ծիավերը,— ասում ա,— վեր եկել էր, ըաեղ վեր հաց կեբավ, մոռացավ խուրջինը, նրա խուրջինումը կիլոուկես վըեսկե ա լյալ, մոռացավ, քյնից, երկրորդ ծիավերը,— ասում ա,— վար եկտլ ա տտրել,—տա, ասում ա,— իրանց հալտլ ոսկին ա տարել, ուրան հորից ըն իլալ կյուղացած, մին էլ իրտն ջհալ ա, տարալ։ Տա նրա աղան էր, հուրը վեսկին կյուղացալ ըն։ Իսկ էս անմեղեն, վեր աու անվանում էս անմեղ, վեր իբր վեչ մին պյանում մեղավոր չէր, խուրջին չէր տեսել, իղուր տվավ վըեզը կտրեց, աա իրան հորը վրեժը առավ։ Առաջ տրա հերն ա նրա հորը սպանել։ Ես,— ասում ա,— մարդկանց ստեղծել եմ ապրելու համար, պիտի խաղաղ ապրեն. մեկը մյուսի հետ լյավ ինեն, ես ասել չեմ, որ մեկը մյուսից ոսկի դողանան, մեկը մյուսին սպանեն։ Ես տրանում հի՞նչ մեղավոր եմ։ Մարդիկ իսկի էլ բողոքելու տեղ չունին, իրանք են մեղավոր։

3. ԸՍՏՈՒԾԵՆ ՏՎԱԾԸ

Մին մարդ ու կնեզյ ըն ինում։ Մինչև փսակվելը սրանք մին քիչ հարուստություն ըն ունենում։ Փսակվելան ետնը էտ հարստությունը ուրուր ըն խառնում, միտսին քեֆ-ուրտխություն տնում, ապրում՝ վեչ ըշխադում ըն, վեչ էլ մտածում։ Վերջը սրանց եղած-չեղածը վրչանում ա. մարդը էս կողմն ա թռչում, էն կողմն ա թռչում, պեն չի տյուս կյամ. սկսում ա մտածելը։ Մտածելուց էլ պռավում ա, ճլլորում, տզթևում, ըղնում յուրղանեն տակը։ Կնեդյը մին կերպ նրան պահում ա, մարթը երկար ա պտոկսմ. փորն էլ քջում ա, շորերը մխտառում։ Կնեդյը վեր տեսնում ա, պուզերը տյուս ա կյամ, ասում ա.— Տյուս եք կորի, էլ քեզ պահողը չըմ։

Տյուս ա քցում։ Էս մարդն էլ հիվանդ, մոնեյիս, տյուս ա կյամ. հի՞նչ անե, հու՞նց անե, քըյնում ա թա հնդերումը ըրածե։

Հղցավը քյինիյիս, օշը տանում ա, լհա օզում ա։ Թա վեր ըղնե, ծերքը քցում ա՝ մին խնդեղնու քոլա փոնում։ Քոլը պուք ա կյամ։ Էս մարդը եշում ա, աեսնում՝ տակեն վըեսկե կա։ Էս վըեսկեն հվաքում ա, փեշերը լքցնում, վրոբվեռ ետ կյամ տոն։ Կնեդյը վեր վըսկեն աեսնում ա, ասում ա.— Եք, ա մարդ, եք, խե՞ յըս աի յուխտոտվալ։ Տա տեղն էլ կա՞։

Մարդն ասում ա.— Շատ կա։

Կնեդյը ճյուր տ տնում, թխցնում, մարդին լցցնում, անում տղերեն մաչին, դոխտուր կանչում, լվցնում. մարդը եր ա կենում։ Եանան լյավլյավ տներ ըն շինում, սկսում նորից քեֆ-ուրախություն։

Մին օր տեսնում ըն, վեր մին ախկաա եկավ, նի մտավ ուրանց դրրզավը ներս։ Էս մարդն ասում ա.— Հինչ ըս օզում։

Ասում ա.— Ողորմություն։

— Այ մարդ, ես էլ քեզ նման ախկաա մարդ ըմ, տանջվալ ըմ շրշարվալ, մի թահր յոլա ընք քյնում, պա վեր ես քեզ տա՞մ, ես հիշտղա՞ յոր օնիմ։

— Աստվծ կտա։

— Քյնի ստղան, քեզ էլ... քու ասածուն էլ... աստված վեր տվող ար, խե՞ ես տղաշորումն ի կեխտոտում. տուվ էլ մեռնիս, քու աստված էլ։

Էս ախկատը շուլը տեն ա քցում, էս խտղայի-

նը եշում ա, տեսնում՝ աստված ուրան ըռաչին կաղնած։

Էս խազայիսը ըստծու առաչը չոքում ա, ըսկսում աղոթք անելը, ըսելավ.—Լոխ քու տվածն ա, աստված, ումրուրուտ երկար ինի։

4. ԱՂՈՒՀԱՑԸ

Մին չորան ա ինում, էտ չորանը էնքան էլ հեստամնաց չորան չի ինում, հասկացող մարդ ա ինում, որ դաշտ ա քյնում՝ ոչխարները արածացնելու համար, իրանց սեփական ոչխարները, լյավ ուտելու պադրաստություն ա վերցնում իրա հետ։ Հենց վեր քյնում տ արոտավայր, վերշը, ոչխարներեն լյավ արածացնում, ոչխարները վեր կշտանում ըն, նստում, ինքյր պերում ա հացը տինում, որպեսզի հաց ուտի։ Էտ ժամանակ հրեշտակը դալիս ա, կողքին նստում ա։

Չորանն ասում ա.— Հո՞վ ես տյու։

Թա, ասում ա.— Ես Գափրիել հրեշտակն ըմ։

Թա, ասում ա.— Վեր Գափրիել հրեշտակն ըս, հինչիի ե՞ս եկել։

Թա, ասում ա.— Եկել եմ, ման ըմ կյամ, վեր մարդկանց հոգին տանեմ։

Թա.— Դե, ասա, իմ հոգին երբ ը՞ս տանելու։

Թա, ասում ա.—Քու հոգին տանելու ըմ էն ժամանակ, երբ տու հարսանիք անես. հարսանիքը դեռ կիսատ, ես քո հոգին տանելու ըմ։

— Այ հրեշտակ, պա տի պեն չի ինի, տի մսլահաթ չի ինի. տանում ըս, յա՝ մին քիչ առաջ տար, յա՝ մին քիչ ուշ տար, հենց հըրսննքի կեսում հոգիս տանել ըրիդե՞ս։

Ասում ա.— Չկ, կազես ա որոշված քո բաժինը։

Թա, ասում ա.—Դե լյավ, նստե հաց օտինքյ։

Հրեշտակն ասում ա.— Հա, ես լհա սոված ըմ, պետք ա հաց օտեմ։

Թա, ասում ա.— Դե, որ հաց ես ուզում, առաջ մին թիքյա հացան կարե, ադը թաթախ ըրա, կեր, որից հետո սկսինք հաց օտինք։

Թա, ասում ա.— Դե հիշ կինի։

Հրեշտակը էա ձևի կադարում ա. հաց ըն օտում, վերջացնում, պրծնում, հրեշտակը իսկույն բարձրանում ա օդը։ Քյնում ա։

Վերջը, մի քանի ժամանակ անցնելուց հետո, չորանը մաածում ա. «Աա, դե հրեշտակ ա, լի,— ասում ա,—ասից չէ-չէ մին, լհա ըրդի կյա իմ հոգին առնի՞։ Ախրը վերշը փսակվել ըրդիմ լի, վերջը, ախճիդ ըրդի օղիմ»։

Պիրում ա, աեղ ուրան մին դեդեցիկ ախճիդ ա ինում, մսլահաթ անում, պիրում հարսանիքը ըսկըսում։ Հարսանիքի էն լյավ, էն թանձր վախտը հրեշտակը կյամ ա, կշտեն կաղնում. թա.— Պա եկալ ըմ հոգիտ տանիմ։

— Այ հրեշտակ, տի պեն չի ինի, տի մսլահաթ չի ինի... թա, լհա մին օր ժամանակ տու, լհա կոնյա մին քշեր հարսնանը նհետ քոն ինիմ, մին էրկու քշեր հարսնանը կշտեն կենամ...

Թա, ասում ա.— Չէ, է, չէ է՞։

— Այ մարդ,— ասում ա,— պա ես լհա էս հարսնան հասրաթ մեռնի՞մ. մին քշեր նհետը քոն չինի՞մ։

Թա, ասում ա.— Չ է, է. պետք ա տանիմ։

— Ա հրեշտակ, դե վեր տի ա, տու ինիս՝ էն էն մեր մին աեղ կերած աղուհացը, կոնյա, ինձ մին քիչ ժամանակ տո, լի։

Թա, ասում ա.— Դե, լյավ։

Վեր աղ ու հացը մեննն ա ըղնում, ասում ա.—Ես քու աղ ու հացը չեմ մոռանալ. իցուն տարե քեզ ժամանակ տվի...

Դե երեսուն տարեկան չորան, իցուն տարի էլ ժամանակ տվավ, ութանասուն տարի ապրի, բոլա, լի։

Էտպես էլ անց ա կենում, քյնում։

5. ՀԼԻՎՈՒՐ ՀԱՐ ՆԱՆ ՏՂԱՆ

Մին տղա ա ինում, կնեգյը. հարը։ Էս հարը հլիվուր ա ինում, կարում չի մին պենու քյոմագյ ինի։ Էս կնեգյը տդեն ամեն օր ասում ա.

— Քու հար տար կուրցրու, վեր աշկս էլ տեսնա վուչ։

Վերջը, կնեդյը վեր շատ ստիպում ա, տղան հոլը սինում ա ճվրանեն մաչին, տանում մին սարու պտոկ։ Ճվարանը վեր ա տինում, հորը մաչան տյուս օնում, սինում տափեն, ճվարանն էլ թողում տեղ, հարն էլ, ետ տեսնում, վեր կյա։ Հարը թա.— Բալա, էտ թո՞ն ըս քյնում։

Թա ասում ա.— Քյնում ըմ տոն, ապեր։

Թա.— Դե ետ տես, ճուվարանը տար, ճուվարանը քեզ հաշաթ կկյա։

Տղեն փիսն ա կյամ։ Հորը սինում ա ճվարանումը, պիրում տոն։ Մին ճպաա յոր օնում, կնդանը մին լյավ, լաի լյավ թակում, կուոնան փոնում, օշը կլխվեր անում, թա.— Քյնա, ավալ իմ հար, ետնան՝ տու։

6. ԹԱԳԱՎԵՐԻՆ ՈՐՈՇՈՒՄԸ

Մին թագավեր քյնում ա շոռ կյալի։

Մին շենավ ընցնիլիս մին կնեդյ ա պտահում, տրանա ճյուր ա օղում։ Էտ կնեդյը մածնուա դոլչան ճյուրը լցնում ա, տալիս ուրան՝ թագավերին։

Թագավերը խմում ա, ասում.— Լոխ ըշխադեն, տյու օտիս։

Անց են կենում քյնում։ Մին աեղ էլհա մին կնեդյ ա ջհում։ Թագավերը տրանա էլ ա ճյուը օղում։ Տա մաքուր լյավ դոլչան նոր միննան ըղո-

ղում ա, ճյուրը լցնում, սամ թագավերին։ Թագավերը խմում ա, ասում.

— Տու ըշխագիս, լոխ օտին։

Անց են կենում, քյնում։ Պատառ վեր քյնում ըն, թագավերին ժղովուրթը հրցնում ըն, թա.— Խե՞ տի ըսեցիր։

Թա ասում ա.— Դե էն ա լհա շնորհքով կնեդյ ա, հիշտեղ վեր ընցնի, իրա ապրուստը ճրլական ա։ Էն ըռաշկինը մին պեն չի, տրա հետի էլ տի ըսեցե. նա ինքը ուրան կրլական չի պահե։

7. ԱԽԿԱՏ ԷԼ ԿԱ ԱԽԿԱՏ ԷԼ

Շահը քյնում ա հյուրիաթն իյեր՝ գյուղարանքը շոռ կյալ։ Քյնում ա տեսնում՝ մին շատ քյասիբ մտրդ կա։ Կյամ ա վաղիրներեն փող ա տամ թա՝ տարեք, էսհինչ դյուղումը ստի մին քյասիբ մարդ կա՝ ավեքյ ուրան, թողեք ժոդովուրդեն նհետ հավասար ապրե։ Հա. եր ըն կենում, տանում փողը. «Սամսոն, քրդ հեաե թագավերը փող ա դարկալ, վեր ժողովուրդեն նհետ հավասար ապրիս»։ Սամսոնն ասում ա. «Շահը լյավ ա բալ. ինձ էքյուծ մինչե կես օրվա ուտելիք օնիմ, բայց էս հինչ դյուղումը մեկը կա, նտ օնե վուչ, տարեք նրան տվեք»։ Եր ըն կենում, քյնում, շոռ կյալավ.— Բարիսին առնը վե՞րն ա*։ Նշանց ըն տամ։— Բարև ձեղ։— Հաղար բարի։— Թա ասմ ա. «Թագավերը քրդ հետե... Շահը քրդ հետե փոդ ա դարկալ, վեր ժոդովուրդին նհետ հավասար տպրեսս»։ Ասում ա. «Ինձ, էքյուծ մինչև առավոտ ուտելու պեն օնիմ, բայց էն մին գյուղում մեկը կա, շատ դժվար ա տպրում, համ էլ շատ խոխեք օնե, տարեք նրան տվեք, ես մին թահրը յոլա կքյնամ»։ Քյնում ըն, աեսնում՝ էտ հտման ասած տանը մին պառավ կոչ եկած, մին ղղղան կրակեն իփում ա, մին բելուկ խոխա չորս ընդյունավը տեռած։ Ամեդյր մին աեղան.— Մամա, պա իփալ չի՞։— Չէ, մատտաղ անիմ։— Մամա, պա իփալ չի՞— Չէ... Քշերը անց ա կենում, խոխեքը մպղոտում ըն, ըստեղ-ընդեղ քունավ ընցնում։ Մարը դղղանը յոր ա օնում, տտնում, տեն տինում։ Սսրմ ըն.— Պառավ, ռեխեքը շաա տրպտրպացեն, լյաց իլին, թա՝ իփալ չի՞, իփալ չի՞, էա հի՞նչ ա, վեր տվեր վուչ խոխոցը օտին։ Թա ասմ ա. «Ծեղ մատաղ, աստուծանա՝ աշկար, ծղանա՝ հի՞նչ թաքուն. ըտա,—ասմ ա,—քար ա։ Ղղղանեն մաչինը քար ա։ Ինդի ըմ ըրալ, վեր խոխոցը ծենը կտրե, քունավ ընցնին, քշերս մտածիմ, թա էքյուծ հու՞նց ըրգիմ ապրել։ Հու՞նց ըրդիմ անել»։

8. ՁՈՒՏՈՂԵՆ ՄԱԼԸ ՈՒՏՈՂԵՆ ՀԱԼԱԼ

Մին շաա հարուստ մարդ ա նյում. բայց տրա հափուռ կոչ եկած ա նյում։ Մին օր կնեդյն ասում ա.— Ա մարդ, յանի մին ջիդյար պեր օտինքյ լի։ Ասում ա.— Հիշ կինի։ Եր ա կենում, ստաղաս քյամ Շուշի, թա՝ ջիդյարը քանե՞։ Թա, ասում ա.— Հենգյ կապեկ ա։ Թա.—Տահաս Ատեփանակերտ քանի՞ ա։ Թա, ասում ա.—Ընդեղ իրեք կապեկ ա։

Քյնում ա տյուս կյամ Ստեփանակերտ, թա.— Ջիդյարը քանի՞ ա։ Թա.—Իրեք կապեկ։ Թա.—Տեհնաս՝ Աղդամ քանի՞ ա։ Թա.—Ընդեղ էրկու կապեկ ա։

Վեր ա կենում, քյնում Աղդամ։ Մթնում ա, քյամ ա մին տեդ ղոնադ ըղնում, տեսնում, վու՛յ, արա, էս տանս քյարարը վերն ա՞, դոլման վերն ա՞, կաալետը վերն ա՞, վերջապես, ամեն հինչը ստոլեն լիդյը. դե նստինք, հաց օտինք։ Նստում ըն, թա հաց օտին, կնեդյն ասում ա.— Ա մարդ, թակինք-օտի՞նք, թա օտինք-թակի՞նք։

Էտ մարդը՝ էտ ղոնադը, հենց ա իմանում, թա իրտն ըն թկլական, ասում ա.— Ես օտում չըմ, տուք կերեք։

— Այ մարդ,— ասում ըն,— հաց ա, կեր, խե՞ օտում չըս, քյե հի՞նչ ա եկալ։

Թա.— Չէ, օտում չըմ։

Վխելան, լի, դե հի՞նչ անե։ Դե, օտում չի, օտում չի, լի, հինչ անին։ Տահանք օտում ըն, պրծնում, կարավաթեն տական մին ինսանու կլոխ ըն տյուս օնում, ամեդյր մին փադ ծրքները օնում՝ հայ ռեյնրտ ստի անիմ, կլխեա ստի անիմ, ոխետ ինդի անիմ... ասում, թտկում, քաշ սամ մին էլ քցում կարավաթեն սակը։

Ղոնտդն տսում ա.— Դե, մհե ըսեցեք տահանք՝ էս հինչ կլոխ ա, էս հինչ ա՞։

Մհենդյ, էտ կնեդյը լոխ պաամում ա. ասում ա.— Էս ստոլես յրա հինչ վեր կա՝ լոխ տրա աշխադանքն ա։ Տա իմ մարդս ա լյալ։ Ուրան աշխադանքան ուղեցալ չի թա ինքը օտե, մհենդյ մեռալ ա, էս մարդն էլ իմ նյոքյարս ա լյալ, իմ ծառաս ա լյալ, մհենդյ վերցրալ ըմ, ինձ հրետե՝ մարդ, ուրան՝ քյոհնա մարդիս, աշխատանքը օառում ընք, ուրան կլոխը թակում...

Թա.— Վեր տի ա, նորը մինան հաց պերեք, հաց օտինք։

Հաց ըն պիրում, օտում ա, քշերհանավ եը կենում, իրեք մանեթ սամ մին փայտոն փոնում. նստում, քյնամ թուշ ուրան տոանը վեը կյամ, տյուս օնում իրեք մանեթը, տամ փայտոնչուն, տինում ծերքեն. փտյտոնը հդե ա նյում քյնում։ Կնեդյն ասում ա.— Ա մարդ, պրեալ ը՞ս, կյիժ ըս, էտ քյալլատ հիշաեդ ա՞, վեր իրեք մանեթը ըրդան տվեր։ Թա.— Ծենտ կտրե, ապրուսաը օառղն էլ ըմ աեսալ, կլոխը թակողն էլ, կնեդյը ստի անողն էլ։

Հինչու վեր է, հանդստանում ըն, տես-աեն,

* Ինձ, տոհասարակ, Բարիս են կոչում։ Բարխուդար քշերը գիտեն (Ծ. Բ.)։

Հավան նստում ա էտ մարդին, կնեղյն տսում ա.— Ա մարդ, պա ջդյարը պերալ ը՞ս։

Կանչում ա ուրան ծառային՝ նյոքյարին, թա ասում ա.— Քյնա փլան վերցը պեր ըստեղ։

Քյնամ ա, վեխճարը պուրում, կոխում ա, մուրթելիս կնեղյը քյնամ ա կուտնան փոնում, ասում ա.— Ա մարդ, տու ինիս՝ էն աստուծը, ջիգյարը ես ը՞մ օղալ, ղալաթ ըմ ըրալ, մորթել մի։

— Նենս էտրե, — ասում ա, — ապրուստս օտողն էլ, կնեղյս իստի անողն էլ։ Հա՜։

Մհենդյ. նտնս քյը մատաղ, չուտողեն մալը, ուտողեն հալալ ա։

Հասե, իս էլ ստի տ ինում։

9. ԿՅԻՆՈՒ ՕԺԸ

Ասում ըն մին թագավերու մին լյավ ինժիներ ա ունենում։

Էս ինժիները քյնում ա Աշան*։ Աշանն էլ կյինու հտրուստ տեղ ա խմում ա, հտրփում, կյամ ճանապարհին վեր ըղնում, չտղալ-մտղալ կյամ ըն, տրան աչքերը տյուս տամ։

Թագավերը հրամտն ա տամ, թտ՝ երկրումը հինչքան բադ կա, պիտի կտորեն, փչացնեն, վեր իը ինժիներեն նման մարդու կլխեն տի պեն չկյա։ Մի փոքձված, պատսվ կնեղյ մին օխտը վեղըտ կյինի յա ունենում։ Թագավերեն մրդկանցան թաքուն թագում ա՝ կրտսեն մաչին, վեղեն տակը։

Կյինին էս երկրումը լոխ փչանում ա, բացի էս պոտվեն թտդտծ կյինան։

Էս պատավը մին ղրիրոթուն քյնցած աղա յա ունենում։ Էս տղան մին տտսը տարան ետնը կյամ ա։ Մարը վեխճաը ա մորթում կյալու առթիվ. ուդան օտում տ։ Քշերը եր ա կենում, թա.— Ծարավ ըմ։

Մարն ասում ա.— Ես հու՞նց անիմ, ջանս քե մատաղ, ճյուրը թագավերեն տան կողքեն ա, թագավերեն առյուծնելն էլ կողքեն պահակ ըն կաղնտծ։

Պիրում ա կյինու կարասը թաքուն պեց անում, մին դոլչտ կյինան լցնում, պիրում, թա.— Կա։ ճյուրը։

Տղան խմում ա, թա.— Մին դոլչա էլ տու։

Մարը, ճարը կարտծ, պիրում ա մին դոլչա էլ տամ։

Տղան թա.— Չէ, մինչև ճյուրը չքյինիմ, ծարավս կոտրվել չի։

Մարը կարում չի, թա տղեն պահե, սա վղրեքյը յոր ա օնում, քյնում։

Առյուծը սրան տեսնում ա, մոնչում ա, յրա կյամ։ Տղան վղրեքյը տինում ա, փոնում, առյուծի մաչան կես անում, քթպոշները կտրատում, շուրը լցնում, ճյուր խմում, վղրեքյը լցնում, յոր օնում, կյամ։

Ուրթանան թագավերը տեսնում ա, ղարմանում ա։ Թա՝ արա, պա ես հու՞ կինի, հու՞ չինի։ Որպեսզի անմեղ մարդիք տուժվեն վուչ, էս տղան կյամ ա, թա.— Թագավերն ապրած կենա, վեր ասիմ, ինձ ասնա մին վնաս կկյա՞։

Թա.— Չէ, հլա կայքես կեսը քեղ կտամ։

Հանում ա պոշնեն, առաջին թափում։ Սա մընում ա ղարմացած։ Հվատում չի։

Թտ.— Մինն առյուծներան պեց թողիմ կյա, թա պոշնեն կտրեցեր, թագավորությունս քեղ ըմ տլական։

Թա.— Խնդրում ըմ ինձ մին հենդյ բոպեյավ թողիս տոն քյնիմ, կյամ ետնան։

Թա.— Քյնի։

Վաղ տալավ կյամ ա, թա.— Մամտ, էն ուրդյոնե խորադեն մնացածը թքցրու։

Թքցնում ա։

Թա.— Էն ուրդյոնե ճիրան, էն վեր տվայ ըս, էրկու ղոլչա տոր, խմիմ։

Տամ ա, խմում ա, վաղ տամ կյամ թագավերեն կոշտը։

Թա.— Թտգավերն ապրած կենա, առյուծը պեց թող՝ կյա։

Առյուծը պեց ա թողում, ոեխը պեց կյամ ա, թտ տդեն կոլ տա, սա ծերքը քցում ա, չանան պոկ տամ, քթպոշները կտրում, ընղեղ քցում։

Թագավերը, թա.— Տու սրա փանդը ինձ ասել պիտիս։

Ասում ա.— Կասիմ. փանդն էն ա, վեր կյինին էնքան խմին, վեր կարոդանան առյուծի պոուշները պուք տան, վեչ թա՝ Աշան էնքան խմե, կյա Ծուկունց Դյուղումը** վեր ըղնե, չղլնեն կյան աչքերը տյուս տան։

10. ՄԱՐԴՈՒ ԸՐԱՏ ՓԻՍ ՊԵՆԸ ՈՐԴՈՒ ԱՌԱՋՆ Ա ԿՅԱՄ

Ասում ըն, մարդը մարդուն եթե վաղությունն ա անում, եթե՝ ուրան կլոխը կյա վուչ, միևնույն տ՝ ուրան որդիների կլոխը կկյա։ Էս մի ասած խոսքս էլ տի սլենու հետե ա։

Քյոհնտ դուրվումը դուքյնեն մինակ Ղլումն ա իլալ, Շուշի, լի։ Մին քյասիր մարդ ճանդյը ընդած կպլկնեն թուի ա ըրալ, թտ. «Մին դոնում կքյնիմ Ղալան, խոցը համար վընամաան, փափաղ, խլեդ... տի պեներ ինք կանիմ»։

Հա։ Տի, թուի ա ըրալ, մին վախա, աշունքը,

* Աշան—գյուղ ԼՂԻՄ Մարտունու շրջանում (Ս. Կ.)։

** Հանդամաս Աշանին սահմանակից Ղզղալա գյուղի մոտ (Ս. Կ.)։

էտ մարդը, թա.— Ա կնեգյ, էն թուփ ըրած պենե-
ը ինձ տո, տանիմ՝ խոցը հետե տեսա-տենա առ-
նիմ, լի։

Փողը էտ կնեգյը տտմ ա, էտ մարդը յոր ա
օնում, ճանապարհվում։ Էտ մարդը չորս աղա
օնե, խոխեք, խուրգա խոխեք։ Մհենգյ, քյնում ա
մտածելավ, տսում ա. «Մինին հետե ստի կաո-
նիմ, էն մինին հետե ինգի կաոնիմ»։ Քյեցալ ա
Շուշվա մուտացալ, ծմրկնեբավը քյնիյիս տեղը,
նղացտծ ա ինում, լի, մին տանձու տակեն՝ հղեցը
ղրաղեն, կածան ա, լի, նստում ա, թա գինջանա
պատտո։ Նսաում ա թա գինջանա, աեսնում ա՝
էս ա մին տղա, ուրտն հսակեն, մին թվանգյ ճի-
տը քցած, կյամ ա։ «Հա, օնդատն ընգած մին-
տեղ կքյնինք Ղալա», Շուշի։ Կյամ ա էտ. թա
ահում ա.— Պարի օր.— Նստածն ա ասում։

— Աստուծեն պարի։

— Հի՞շտեղ ըս քյնում։

— Շուշի ըմ քյնում։

Թա, ասում ա.— Վեր Շուշի ըս քյնում, նստե
գինջանանք, մինտեղ կքյնինք։

Էտ թվանգյավուրը ասում ա.— Չէ, տու Շուշի
չըս քյննական։

Թա, ահում ա.— Պա, հիշտե՞ղ ըմ քյննական։

Ահում ա.— Ես քեղ սպննական ըմ։

— Պու՛, արա, հի՞նչու հետե ըս ինձ սպանում,
այ մարդ։

Թա, տհում ա.— Քեղ սպննական ըմ, լի։
Թվանգյս՝ եղած, պատրոնը՝ մաչին, մունք էլ՝ էս
դալդա ծմակեն մաչին։ Ես քեղ սպննական ըմ։

Թա.— Արա, այ մարդ, խե՞ ըս սպանում։

Թա.— Սերտս օղում ա, սպանում ըմ, լի։

Թտ, ահում ա.— Տու հինչու՞ ըս հվատում։ Տու
հա՞յու հավատ օնիս. թա՝ հայու հավատ օնիս, տու
ինիս՝ Քրիստոսի գերեզմանը։ Թա՝ թորքի հավատ
օնիս, տու ինիս՝ Մհամադին գերեզմանը։ Թա,
հիյդամ լի, եվրեյու հավատ օնիս, տու ինիս՝ էն
սինագոդը... ես մին սյուրու խոխեք օնիմ, տու
ինձ հո՞ր ըս սպանում։

Թա, ահում ա.— Շատ մեր խոսել, է՛, ճել
ըրա, եր կաց, քեղ սպանում ըմ։

Ուրեմն՝ թվանգյը ծերքեն՝ ճկատեն յրա կա-
լած, ասում ա.— Եր կաց։ Եր ա կացալ էա մար-
դը, մտքեն մաչին. «Էս հի՞նչ անիմ...»։

Ասում ա.— Վերջին խոսքտ ասե, քեղ սպա-
նում ըմ։

Ասում ա.— Հի՞նչ ասիմ։ Ասիմ՝ հի՞նչու հետե
ըս ինձ սպանու՞մ։

Ասում ա.— Չէ, ե՛, տրանա ընցած ա, վերջին
խոսքտ ասե։

Ասում ա.— Դե, վերջին խոսքս հի՞նչ ասիմ,
լհա, ստի մին պեն ըմ ասում։ Ասում ըմ.— Ա սա-
րեր, ա քոլեր, ա կղկղայիս կաքավներ, վկա եղեք,
վեր էս մարդը ինձ անմեղ տեղան սպանում ա։

Ասում ա.— Պրծա՞լ ըս։

Ասում ա.— Դե, էլ հի՞նչ ասիմ։

Թը՛մի. դյուլլան ճկատան ա տամ, ստեղ պրա-
նում, ջուրերը տյուս տամ, պրծնում, յալլա՝ քըյ-
նում։

Իրեք օր տ քաշում, կյամ չի։ Չորս օր ա քտ-
շում, կյամ չի։ Վերջը. էտ մարդին կնեգյը քյնում
ա շենին ախպրին կոշտը։ Թտ.— Ախեր, մեր մար-
դը հենգյ օր ա տեռնում քյեցալ ա Ղալան, կյամ
չի։

Եր ըն կենում, շոռ կյտլավ կյամ, տեսնում՝
տանձուն տակեն, մին գյուլլա ճկատեն տված, վեր
ընգած։ Վեչ սպանողն ա ուրվում, վեչ էլ գյուղող
կա։ Տանում ըն էտ մարդին տղվարում։

Էտ կնեգյը սկսում ա լվացք անել, գյուլրա
կյործել, կնգա պեն, լի, վեր խոխեքը պահե։

Արանքը՝ աասնըհենգյ տարե ա, թա՝ տասնը-
վեց, տասնոխտը, քսան աարե անց ա կենում, լի։
Անց ա կենում, էտ խոխեքյը մծանում ըն։ Մեծ
տղան տեռնում ա սիրուն տղամարդ, ինքն էլ՝
վերսկան ա, է՛, օվչի։ Ղաշանգյ, մին ուրուգյուն
ուրանց գրրըղումը վեննը կացած, էտ տղան տես-
նում ա՝ ուրան նման մին ջահիլ կյամ ա։ Եկավ
կոշտը։

— Բարե ձեղ։

— Բարև ձեղ։

Ասում ա.— Ախեր, գյուգու՛մ ըս հինչ կա, ես
օրիշ ոայոնա ըմ եկած ստեղ, վեչ ծանոթ օնիմ,
վեչ՝ պարիկամ, վեչ՝ մին պեն։ Ես օղում ըմ
ուրուգյունս ծեր աանը ղոնաղ կենամ, ինձ կպա-
հի՞ս։

Էտ աղան վաղ ա տամ, մորը թա.— Մամա,
ախեր, ինձ նման մին ջահիլ աղա օղում ա, ուրուգ-
յունը մեր աանը ղոնաղ կենա։

Մաքն էլ՝ ուրախանում ա, լի, տսում ա.— Բո-
յիտ մաաաղ, քըղ էլ մատաղ, ղոնաղեա էլ։ Դե
որփեվերի կնիգյ ա, լի, տղան՝ տղամարդ ա, տո-
նը ղոնաղ տ պիրում, մարը մին կյեղ պցրանում
ա, ասում ա.— Քըղ էլ մատաղ, ղոնաղետ էլ։ Նի
հսեր, պեր ստեղ։

Քյնում ա, էա ղոնաղը պիրում։ Պիրում ա,
քյոհնա գուրվին նման, ղտշանգյ, էրկու մու-
թաքյա տինում կուոնրտակսվը, գոշակը տակը
տինում, վեննները հանել տամ, ճյուը տինում, տա
վեննները լվանում ա, քաղաքավարի։ Էա կնեգյն էլ
չայ ա քցում, խորագյ ա եփում։ Բայց խուրագյան
եսը մին լավ փլավ էլ ա իփում։ Փլավ ա իփում,
տղտն էլ՝ որպես օվչի, կաքավ ա պիրտծ ինում,
մին կաքավ էլ ժարիա ա անում, տինում փլավեն
կլխեն։

Վեր չայը խմում ըն, պրծնում, հացը օտում ըն, փլավը պիրում ա, պադավատ անե, էս տղան վեր ժարիտ արած կաքավը տեսնում չի՞, քըմքըծիծաղ ա տամ։ Էն վեր իրեսեն ծիծաղը ուրվում ա, լի։ Սիծղերես ա տեսնում, լի։ Հա, քմքըծիծաղ ա տամ. հիմա, էս կնդանը տղան ասում ա.

— Այ տիպեր, խե՞ ծծղեցեր։ Բալի՞ իմ մար մին սխալ պեն ա ըրալ, դու՞ցն մին թերություն կա։

Թա.— Չէ, վեչ մին պեն էլ չկա։

Թա, տհում ա.— Գյուղում ըս հի՞նչ կա. քեզ մունք ընդունում ընք որպես մեր աանը անդամներից մինը։ Քեզ սրտանց ընդունում ընք, քեզ մոտ մըզանա ծածուկ պեն չի կարող պտահել, հինչու դարդա ծիծաղալ ըս, ընդում ա բացատրիս։

Էտ ետ ա տեսնում, թա.— Գյուղում ըք հի՞նչ կա։ Գյուղում չըմ, տասնըհենգյ տարե ա, թա տասնոխաը տարե ա, ես կուճի խոխա ըմ իլալ, իմ ապեր էլ շատ ղունդուղ մարդ ա իլալ, էյզանան թվանգյավ ա իլալ շոռ կյալիս։ Ղալան քյնիյիս տեղեն,— տհում ա,— մին մտրգու սպանալ ա։ Սպնեյիս տեղը ասալ ա՝ վերջին խոսքա ասե, էա մարդն էլ ասալ ա. «Այ սարեր, այ քոլեր, այ կղկղալիս կաքավներ, դուք վկա եղեք, վեր էս մարդը ինձ անմեղ տեղան սպանում ա։ Մհենդյ,— ասում ա,— էս ժարիա արած կաքավը վեր։ տեսե, իմ ապոր իոսքը մեննս ընգավ։

Էտ։ վեր տի ա ասում, էս աղան այուս ա կյամ, թա.— Մամա։

Թա.— Հե՞յ.

Թա.— Իմ ապոր սպանողեն քթալ ըմ։

Թա.— Հու՞նց ըս քթալ։

Թա, ասում ա.— Մեր ղունաղեն հարն ա իլալ։

Թա.— Հու՞նց։

Թա.— Ինքյն ա պատմալ, վեր ստի՝ մին տանձու տակեն... ատ։ էլ ասալ ըս, չէ՞ վեր՝ ստի մին հղեցու տակեն... ատ։ չը՞ս պատմալ, մունք խոխեք ընք իլալ։ Մհենդյ էն մարդը պատմում ա...

Կյամ ըն, մին էլ թաղաղան էտ պենը կրկնել ատամ, համոզվում, վեր ուրան հորը էս տղեն հարն ա սպանալ։

Ասում ա.— Գյուղում ըս հի՞նչ կա, վեր օղիս թա այուս քյնիս, մեզ դուլյուղ ըրա, շոն կա առանը, քեզ կկծե, քեզ տանիմ շանան անց կցնիմ. նանա նտը էլ լհա ղինշաց, ղլուց ըրա։

Լհա, վեր մի խիլլա ղրուց ա անում, էս աղան այուս ա կյամ, կացենը պիրում փըլըքյանեն ոխեն մին սութուն կա, էդ սութունն իյեր տինում դիք։ Վեր ղրուց ըն անում, էա աղան ասում ա.— Ինձ տար շանան անց կցրու, ես օգում ըմ այուս քյնիմ։

Կուծի ախպերը որպես սապրսվաժդայուշչի առաջն ա ընում, էտ ղոնաղն էլ հետան քյնում ա։ Վեր տանան տյուս ըն կյամ սութունան մուտանում, մեծ տղան տհում ա.— Ախպեր, էն վեր նաղ ըրեր է՞, քու ապեր վեր սպանալ ա, էն սպանած մարդը իմ ապեր ա իլալ։ Մհենդյ ես էլ քեզ ըմ սպանում։

Համ ասում տ, համ էլ կացնավ թխում խղըատկեն։ Տանում ըն ըխպը-ախպերք քցում ուրբոռնին, էն ա, հլա մինչև մհենդյ էլ ընդեղ։

Դրտ հասար էլ ասված ա. վեր փիս պեն տնիս, եթե քու առաջը կյա վուչ, քու որդիների առաջը կյլական ա։

Նա անմեղ մարդուն սպանալ ա, անմեղ մարդու որդին էլ նրտ անմեղ որդուն սպանից։

11. ԱԶՆԻՎ ԿՆԿԱՆ ՏԵՂ՝ ԱԶՆԻՎ ՇԱՆ ԿՅԵՆԱՑԸ

Կյնտաշեն դյուղում, Գանձակի կողմերում, մի ընտանիքում օխտը ախպեր ա լյալ, տահանց մին մադար քուր տ լյալ։ Էտ քուրը Խանքյանդիի կողմերը՝ սարդի ա քյնում։ Դե ախպերքը տրան շատ ըն լյալ սիրիյիս։ Պատկերացնո՞ւմ ըս՝ օխտը ախպեր, մին քուր. տես հինչքան կինին տրան սիրիյիս։

Էս ախպորցանց մինը օղում ա թա փսակվե, հրսանիքյ բիդի անե, հրավերք ա ղարկում քուվերը, մարդին, վեր՝ հրսանիքյ քյնան Կյնտաշենեն։ Սահանք պադրաստություն ըն տեսնում՝ թխվածք ա, տեսա-տենա-պենա, դե սա էլ՝ քուվերը մարդը, իկիթ աղա ա ինում, ամեն հինչան պադրաստում ըն, լցնում խուրջիններեն մաշը, խուրջիններեն քըցում ծիին թարքյավը, ըտանք քշերը ճանապարհղում, ամեն մինը մի ծի նստած։

Տահանք վեր ճանապարհվում ըն, տահանց մին շոն ա ինում, էտ շոնը տահանց հետան թաքուն քյնում ա։ Թաքուն վեր քյնում ա, տահանք կուլբղ ըն չհում, ետ ատամ։ Շունը մին էլ ա քըյնում։ Էլ լհա ետ ըն տամ։ Տի մին էրկու-իրեք անկամ վեր քյնում ա, ետ ըն ատամ, շանը յրա մին լյավ կղնվում ըն, շունը խոռվում ա, ետ տեսնում, կյամ տոն։ Տահանք ճանապարհը շարունակում ըն։ Առավոտը վեր ծաքյում ա, լյուսանում ա, Առաջածոր կա, լհա մտնում ըն էա ծորը, ծմակ ա, լի, թանձր, մանում ըն ծմակը, տեսնում հենդյ հատ ղաշաղնեն ըանեղ, ճանապարհը կարած։ Դե ինքյն էլ ղամա օնե, ատրճանակ, հու սայա-սլնդե ճանապարհ չի՞ ընդալ։ Բայց դե ուրանք հենդյն են, ինքյը մենակ։ Առաջ ա կենում, ատահանց հանդիպում։ Հանդիպում ա, տրան օրուսկ ըն անում, լոխ՝ հինչ օնե, ծերքան իլում։ Ծերքան խլում ըն, տրանց ղաշաղրաշին մին ղշաղու աշկավ ա անում, թա՞ հունց ա ասում, դյուղում չըմ, էս տղեն յոր

* Ստեփանակերտի նախկին անունը (Ծ. Կ.)։

ա օնում, րիգի ծորը։ Ստի, քյնում ըն՝ աղան ըսա-
չին, ղտչտդը քմտկան՝ Թվանգյը ծերքեն, ղաման
կապած։ Դե տղան կյխու ա, վեր տանում ըն ուրան
սպանին։ Ծորին կլխվերավը վեր ընցնեյիս, էս
տդան շոռ տ կյամ բուրդան, ղշաղեն ղաման տյուս
օնում, կոխում ղշտղեն փորը։ Էլ էտ ղաշաղը
հսցնում չի թա մին պեն տնե. յա՝ սպտնե, յտ՝
հնգերունցը իմաց տտ։ Սպանում ա, ղշաղեն ղա-
ման էլ յոր օնում, Թվանգյն էլ, բայց ետ չի տեռ-
նում, կյամ րիգի գշաղնեն, րիգի կնգանը կոշտը։
Սպասում ա։ Սպասում ա, էս ղշըղնես տխեր տես-
նում ըն, վեր հընգերը քյնից, վեչ կյամ տ, վեչ էլ՝
սաս-սամուր կա։ Ղաշաղրաշլն մինին ղարկում
ա, թա՝ քյնի տե՞ս հինչ իլավ։ Տա կյամ ա քշա-
նում կծասավը, վեր տեսսա՝ հրնչ իլավ, էս տղան
ղտման կոխում ա տրա փորը. էս տղտն էտ մի-
նին էլ ա տի սպանում։ Էտ ֆորմի չորսին էլ ըս-
պանում ա. տեսնում ա, վեր հինգերորդը կյամ չի,
ինքյն ա քյնում։ Դե մին հոգի ա մնացել, լի,
հի նչա բրդի վարի։ Սար, ստյտղ առաջ ա քյնում՝
չորս անգյունը խլշկոտեյավ, տյուս կյամ տեմաց,
տեսնում՝ էն ա էս ղաշագբաշին ուրան կնգանը
գյուրգյումը տիրած նհետը խաղ ա անում։ Ասում
ա. «Վեր Թվանգյը յրա անիմ, վայ թա կնգտնս էլ
սպանիմ։ Հինչ ա՞ ընանական ինձ, քյնամ մուտտ-
նամ, կընեգյս էլ քյումտգյ կանե, վեր կքիցինք,
մին պենավ կկտորիմ, թողիմ ըստեղ, քյնիմ, անց
կենամ, քյնիմ»։ Սա վեր էս տղեն տեսնում ա,
կլխու ա ընում, վեր հընգերունքն արգեն չկան,
կնգտնը պեց ա թողում, տրա հետ կոխլ կենում։
Կոխլ ըն կենում, էս տղան ղըշաղեն կոխում ա
տակը։ Օղում ա թա փոնե կպոտե, էտ ղովրումը էս
տղեն կնեգյը մարդին վեննան փոնում ա, շոռ
տտմ։ Դե, սարգը գյուգում չար, թա տի պեն կի-
նաը, ստյաղ չար կնգանը կողմանի, շոռ ա կյամ,
ղաշագը լոք ա տամ, տղեն տական տյուս կյամ,
յրտ նստում, ղաման քաշում, վեր սրեբտը կոխե,
մին շուն քուլերեն մաշան գաստի տյուս ա պըրծ-
նում, ղշաղեն պկան փոնում։ Ուրեմն շունը,
չի քյեցալ, լհա, ինդի, հոնանցե տահանց հեաան
քյնիս ա լյալ։ Շունը ղշագեն յրա ա պրծնում, տղեն
աղագում։ Դե, սա էլ էն ղշաղեն սագ-սլամաթ պեց
չի՞ թողնլական։ Կործը տեսնում ա, իլած-չիլած
պեռնում ծրերը, թվանգյ ա, ղտմա ա, ուրանց
հրսանեքեն պրիպտսն ա։ Պեռնում ա ծիերը,
կնեգյը եր ա ինում ուրան ծին, մարդը՝ ուրան, տի
ճանապարհը շարունակում ըն։ Մտրդը մին դոնում
էլ կնգտնը ասում չի թա՝ խե՞ տիյ ըրեր։ Տի, սուս
կացած քյնում ըն, տեղ հանում, ծիեննացան վեր
կյամ, տանում ծիերը կյումումը կպոտում, քյնում
տյուս կյամ հրսանքատոնը, տեսնում՝ մին խրեգյ
ուշտցալ ըն։ Հանները, կնգանը ըխպրնեն կյամ ըն.
հայ՝ փեսա ջան, պա խե՞ ուշացաք, վըխճար ըմ
մորթալ, հայ՝ մեր ագիգ փեսա, փլան, փստան...
տա խոսում չի։ Տանում ըն էրկունչի հարկը՝ հար-
սանիքյը ընգեղ ա, տանում թամագին կշտեն նըս-
տըցնում հայ՝ կյենացտ, հայ՝ կեր, հայ՝ խմե,
բայց տրունը կաթում ա սրտան, վեչ մին խոսք
ասում չի, վեչ՝ օտում, վեչ՝ խմում։ Լռխ մնում ըն
դարմացած, թա՝ հինչ ըրիգի ինի պտտհտծ, վեր էս
տղեն ստի օր քցած ինի։ Մշելունք տի սուս կա-
ցած մնում ա, վեր թամադան յոր տ օնում ստտ-
քանը, խմում լյավ կնգան կյենացը։ Լյավ կնգա-
նը կենացը վեր օղում ըն խմին, էս մարդը տե-
դան եր ա կենում։

Ասում ա.— Այ ժողովուրդ,— ասում ա,— ես
վեչ մին կյենաց խմեցե վուչ, մհենդյ օգում ըմ
խմիմ, բայց, վեչ թա լյավ կնգտնը կյենացը, այլ՝
լյավ շան կյենացը։

Վեր տի ա ասում, էտ ախպերքը-պենը մնամ
ըն մաթալ՝ սա հի՞նչ պեն ա։ Հրսանիքյը ուրուը տ
խառնվում՝ տես-տեն, փլան-բեֆան, սա ասում
ա.— Խառնվել միք։

Սա յոր ա օնում կնգանը, վեց ախպորցը, տը-
բանց առաջի տխպերը Նիկալայի կոիվներումը
սպանված ա ինում, կնեգյն ա ինում ըտեղ, սպտն-
ված ախպոր կնեգյը։ Յոր ա օնում էտ վեց ախ-
պերը, մին քանի աղսախկալ մարդ, կյամ հտման
ղշրղներեն պտահած տեգը.

Թա, ասում ա.— Տեսնում ըք՞, ես էս ղշրգնե-
բեն ճանդյն ըմ ընգալ, հենգյ ղշաղուս Նահանց
չորսին կընդ-կընդ ըսպտնալ ըմ, մնացալ ար մի-
նը։ Էտ մինն էլ, եկալ ըմ, տեսալ, կնգանս գյուր-
գյումը տիրած՝ նհետը խաղ ա անում։ Ես ուզեցա
վուչ թվանգյավ խփիմ, վեր հանկարծ կաբող տ
կնգանս ծեփիմ. եկե, մուտտցե, տտ գիգտց վեր
հնգերունցը փչտցրալ ըմ, օղից վեր ինձ սպանե։
Եթե կնեգյս ինձ քյումագ աներ, ես ուրան կըս-
պանի։ Բայց նրան քյումագ ըրտվ, նտ յար ինձ ըս-
պանում։ Օնգատն ընգած՝ շոնս թաքուն հետաս
եկած ա լյտլ, շոնը ինձ քյումագ իլավ... Քյումագ
ինիլը վերն ա՞, ինձ փրկից։

Տի մանրամասը պատմում ա։ Վերշում թա. —
Մհենդյ տուք ըսեցեք, ես հյու՞ր կյենացը բիգի
խմեի, ինձ փրկոգ շունը թողտ, ինձ գտվաճանտ
կնգա՞նը։ Մհենդյ,— ասում ա,— ես ծեր քվերը
մին խոսք էլ ա ասալ չըմ։ Հասե, տուք ըք գյու-
դում, նտ։

Էտ տղերքը՝ ըխճկան տխպերքը, պիրում ըն
ուրանց քվերը ծառն ի եր կպոտում, էտ ծոերան
ճպանե կտրում, ճպտներավ թակում, սպանում։
Սպանում, քյնում, հրսանիքյը շարունակում։

Ըտեգ, էտ ախպերքը կյամ ըն փսեն նհետ
խորհուրդ անում. տսում ըն.— Մունք,— ասում

ըն,— մեր քուվերան բաժանվեցենք, բայց օղում չընք քըղանա բաժանվինք։ Հասե, մեր սպանված ախպոր կնեդյը, եկ փսակվե նրա յրա, լյավ կնեդյ ա, նամուսով, փորձված։ Մինչև մհենդյ առ մեղ համար փեսա ըս իլալ, այսուհետև մեղ ախպեր կինիս։

Տի էլ անում ա. էա ախպոր կնեդյը առնում ա, տեռնում սահանց ախպերը, մինչև դյանքին վերջն էլ լյավ ապրում։

12. ՏՎԱՐԱԾ ԴԵՐԸ

Ասում ըն մին ավարած մարդ ա իլալ։ Շենու ավարած։ Դա անես ար շՆՐՆ ավունեն պհես, կյաս առն։

Մին օր շենումը հրսանեք ա իլալ, էս ավարածեն կնեդյը քյնիս ա հրսանեք։ Էս հրնքումը հով էր կյամ ար, թա. ավարածու կնեդյ, պաաառ. աեն կաց։— Տվրածու կնեդյ, պատառ. աեն կաց, ավարածու կնեդյ պաաառ տվեր կաց, վերջը ավեր կցնելավ, ավեր կցնելավ, պիրում ըն մղակավը այուս քցում։

Ուրուդյունը մարդը պաաառ. չոփա, աեսա, աենա եը կալած կյամ ա առն, թա.— Ա կնեդյ, պաաառ փՆրոկ արա, խմինք, լի։

— Մոխրվե կլոխա,— ասում ա,— ես էլ քու կնեդյը չըմ։ Էքյուծ յա քյոխա աեռ, յա դեր տեռ, յա էլ թա ինդի մին պեն, վեր քու կնդանը հրթնքեն վախտը մղակավը տյուս չքյցին։

Էս մարդն ուռթանա քշերավ եր ա կենում, քըյնում դերին կոշտը, ասում.— Ա դեր, պեր քու քյոհնա փեղունտ ինձ առ, կլխավս հավա աամ, ծմական տվոնեն տյուս անիմ։

Տամ ա։ Տամ ա, էս փեղունը յոր ա օնում, քըյնում Ճարտար, Աշան, վերջը տյուս կյամ Ղղղալա*. օնդաան ընկած տղեդ դերն էլ մեռած ա ինում։ Քյնում ա, ասում, թա բա՝ դե ես դեր ըմ։ Դե, ախրը, դեր ըս դեր ըս, դրոթուն ըրա։ Քյնամ ա մտնում ժամը, դե ավարած մարդ ա, հի՞նչ ըիդի ասել։ Ուրան ավարածությունն ա ասում.

— Տեր օղորմյա, աեր օղորմյա, աավար աարե Սոսա** դյունեն, աարա Ճրաարա կլխավն ըրե...

Վերջը, մի խիլլա փուլ ա հվաքում, լյավ հրուսանում։

Վեր շաա անց ա կենում, մին դեր ա կյամ, վեր էն մեռած դերին տեդը փոնե։

Կյամ ա, պու՞յ, տեսնում, էս ա ուրանան առաջ մին ղոշաղ, եկած, եիծեն մաած, կարդում ա. թա՝ աավարը աանինք էս հինչ տեղը, էն հինչ տեղը, ստի-ինդի, մուտանում ա թա.— Անիծված, սերուն կարդի։

Սա թե.— Ա դեր, սուս ըրա, տեր օղորմյա, քեղ մին պոլիդյ վեսկե կաամ, յոր կօնիս քյնիս, սուս ըրա, աեր օղորմյա, աեր օղորմյա...

Ասում ա.— Օրհնված, լհա, սկղբից էլ աի կարդիր, լի...

Սանանա պրծնում աւ

Մին օր էլ մին քյասիր դեր ա կյամ, թա.—Ա դեր, ախճիդյս մարդու ըմ աամ, պիաի կյաս փսակիս։

Դե տվարած մարդ ա, հի՞նչ փսակել, հինչ աես-աեն, թա.— Եքյուծ կկյամ։

Էնքան աանում-պիրում ա, վեր շենին ջահիլ-ջհուլին հեաաքրքրությունը շաաանում ա, ասում ըն.—Ա դեր, էս դերերը քյղանա հի՞նչ ըն օղում։

Թա.—Ինձանա չի, ծղանա յըն օղում աանին. մին խրեդյ վեսկե օնիմ՝ եիծում պահած, օղում ըն թա աանին, կարում չըմ, թա յախաս թափ աամ ահանցա։

Էս շահիլ-ջհուլը սպասում ըն, վեր էս դերը մին էլ ա կյամ. տուր թա կաաս... Աարդիս թխե՛, Արաեմ թխե՛, Մացակ թխե՛, Թաթոս թխե՛։ Լյավ թակում ըն։ Էս խեղճ քյասիր դերը մին կերպ փըրկվում ա, կյամ թա.— Քո տոնը աստված չքանդի, ըրեր վուչ, ըրեր վուչ, ինձ խե՞ սաի թակել ավեր։

Էս դերը սաանա եաը կլոխը դինջ ապրալ ա, ավրծոթունն էլ մննան քյցալ։ Ուրան կնեդյն էլ վեր հրսանեք ար քյնում, փոնում, աանում ին թախաեն երեն կլխեն նսարցնում։

13. ԴՈՆԳԻՆ ՄԻՆԸ ՉԻ, ՍԱՂ ՇԵՆՆ Ա

Տաաես անա սաի մին պեն ըմ լսալ, բայց դյիդաս չըմ՝ սուտ ա, թա՝ ղորթ։

Ասալ ա.— Ես Ղըրղղաղան ըմ, Իրանան։ Մեր շենին ժոդովուրդեն դոնդի ըսեիս ըն իլալ։ Նահանց անա էրկու հոդի անաառն ըն իլալ քյնում։ Հունց ա պաահալ, աեսալ ըն մին ծառու պակեն մին դուշ կա։ Ծառան վեր մուաացալ ըն, դուշը թռչալ ա։ Ընկերներից մեկը ետ ա աեռալ, թա.— Ես կարե՞լ չըմ ըաեղից թռչիմ։

Թա.—Չէ, կարել չըս։

Ասալ ա.— Կկարիմ։

— Դե վեր կկարիս, եր իլ, թռչի։

Եր ա լյալ, հիշաեղ վեր դուշն ա լյալ, ընդեղ ծերքերը թափ տվալ, թա թռչի դուշու նման, կուլխուն յրա ավալ ա մոշեն քոլեն մաչին։

Հիշքան անում ըն, թա տյուս օնին, կարում չըն։ Հվաքվում ըն, մսլահաթ անում, թա հունց անին,

* Ճարտար, Աշան, Ղղղալա-գյուղեր ԼՂԻՄ Մարտունու շրջանում (Ս. Կ.)։

** Սոս-նույնը (Ս. Կ.)։

վեր տյուս օնին։ Տահանց մաչին մին խելունքը ինում ա, ասում ա. մոշը բեդում կրակ տան, վեր մաչան տյուս օնին։ Լոխ համաձայնվում ըն, վեր բրդի կրակ տան։ Կրակ ըն տամ. դե ախբը կրակ ա, հու ճուկլական չի՞, թա վերն ա իրիլի, վերը՝ չէ, էս մարդին քրթրպոոշը էրվում ա, վեր յիշիս ըն, կարծես թա ծիծաղում ա։

Էն ընդյունան մինն ասում ա.— Տու արա հընարքեն եշի, ե՞, հլա մին լյավ պեն ա իրը փրոնալ, ը՞ըզ յրա ել ծիծղես ա։

14. ԼՈՂՄԱՆԻ ԲԺԻՇԿԸ

Մելիք-Շահնաղարը մի հայանի բժիշկ օներ Լողմանի տնունով։ Սա ամեն տեսակ հիվանդություն բուժում էր։ Մին օր մին մարդ, լհա մեյդ տեռած, է՞, էնքան մաշված, կյամ ա Մելիք-Շահնազարեն կոշաը թա՝ խնդրում ըմ թույլ տաս, վեր բժիշկտ ինձ բուժի։ Մելիքը կանչում ա Լողմանուն, թա՝ սաի, ստի։ Լողմանին համաձայնվում ա, ըսկըսում ա բուժելը։ Հինչ հնարք անում ա, ամալ չի կյամ, ստացվում չի. վերջը, Լողմանին էս մարդին՝ հիվանդին, ասում ա.— Այ մարդ, քյնի ծեր սարեբումը ապրե, հինչքան կապրիս՝ կապրիս, աու բժշկվող հիվանդ չըս։

Սա քյնում ա։ Սա քյնում ա, դե հիվանդ ջուվարեն հինչ ապրել, տանչվում ա լի. տի մին տարե, էրկու տարե, իրեք տարե, վերջը մին օր, մայիսի օր ա ինում, կյարունքեն էն, էն, էն, էն լյավ վախաը, սա կլոխ ա յոր օնում, քյնում։ Թա՝ Թո՞րը, ինքն էլ չի դյուդում, Թորն ա քյնում, քյնում ա։ Տի սրեբավը քյնիլիս, ամայի սրեբավը, Թոր ար եկալ, կնչկյարմուրը կապալ, արեվն էլ մին աեղան ար պլպլամ, եշում ա տեսնում՝ մին կորու չանաղ, տերաակ, փավեր, մաչը Թուրբճիրով լիդյը, մին շահմար օխծ էլ մաչին լըզ աայիս, աղուն Թփեյիս։ Սա ասում ա. «Այ մարդ, էլ ապրում ըմ, հի՞նչ անիմ, էս օխծին քշիմ, էն աղուն խմիմ մեռնիմ, յըս էլ աղադվիմ, ինձ սպասողներն էլ»։ Տի ասում ա, օխծին քշում, չտնաղը յոր օնում, կլխեն քաշում։ Կլխեն ա քաշում, խմում էտ աղուն, էա Թուրբճյուրը, էա տեռնում, կյամ առն, վեր տանը մեռնե։ Ախեր ըսպասում ա մին օր, էրկու... մին տարե, էրկու տարե՝ մեռնում չի։ Քյնալավ՝ ոանդյը կյամ ա տեղը, շանեն մաչան ցավ-մավ քյնում-կոըչում ըն, աեռնում ա Թաղա ծնվծ կյատնը՝ հանց լոբ-լոբ ա անում։

Տի մին քանե տառնտն ետնը ասում ա. «Քյընտկան ըմ Լողմանի բժշկին ասիմ, վեր ես համին մարդն ըմ, վեր աու կրեցեր վուշ ինձ բուժիս»։

Եր ա կենում, կյամ Մելիք-Շահնաղարեն կոշաը.— Մելիք,— տսում ա,— աու ինձ ճինանչու՞մ ըս։

Թա.— Չէ։

Թա.— Ես համին մարդն ըմ, վեր քու հայանի բժիշկը կարից վուշ ինձ բուժի։

Մելիքը մի Թահրը դոնգի ա կարվում, կանչում բժշկին, Թա.— Լողմանի բժիշկ, աու էս մարդին ճինանչում ը՞ս։

Թա.— Հա։ Տա էն համին հիվանդն ա, վեր տու ինձ բսեցեր՝ բուժի, ես կրեցե վուշ բուժիմ։

Թա.— Պա, խե՞ աու հայանի բժիշկ ինիլավ՝ կրեցեր վուշ բուժիս, ինքն ուրան բուժից։

Թա.— Մելիքն ապրած կենա, ես ճիշա ա, բըժիշկ ըմ, բայց ես հիշաղա՞ քթենամ կյարունքվա անձրև, կորու չանաղ, մաչը շահմար օխծու աղու, վեր պիրիմ, աամ էս մարդին, խմե՝ լվանա։

15. ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ՔԱԹ

Ղարարաղը երկարակեցության չեմպիոն ա։ Մինչև հարուրքառասուն-հարուր հիցուն տարի ապրողներ կան։

Գիտական կենտրոնում բժիշկները հավաքվում, էքսպեդիցիա են կազմակերպում, կյամ վեր հետաքրքրվեն երկարակեցների կյանքով և երկարակեցության տղբյուրներով։

Էս բժիշկներից մեկի կինը մարդուն հարցնում ա, Թա.— Հիշտե՞ղ ըս քյնում, էքյուծ ուրուդյունը քրոջս աղջկա բաժդենին ա, ինչպե՞ս կարելի ա էա օրը մունք ընդեղ չինինք։

Ասում ա.— Ա կնեգյ, դե, կառավարության պեն ա, կարալ չըմ ես էս կարդաղրությունը չկաարել։

Ասում ա.— Տու ըս դյուդում, քյնի-եկ, դործերդ լյավ չի իննական։

Խեղճ մարդը ստիպված ա ինում՝ էս անդամ կնոջը կամքին չենթարկվել։ Դե հի՞նչ անե։ Ճանապարհվում ա Ղարաբաղ։ Ուրան ընկերների հետ հասնում ա Մտրաակերտի դյուղերից մեկը՝ Կուսապաա, որտեղ երկարակեցներ շատ կան։

Պատահում են մի մարդու՝ դեմքը կնճռոտված, աամները թափված, ծերացած, ներքի պոոշը կախ ընկած, ասում ըն՝ ըհը՞, էս ա հարուրքառասուն տարեկան մարդ ընք ճարալ։

— Բիձա, քանե արեկա՞ն ըս։

— Իցունըմեկ։

— Գուցե հարուր իցունըմեկ։

— Պա, խե՞, ես իմ յաշս դյուդում չը՞մ, իցունըմին արեկան ըմ։

Էս վախաը, էն ընդյունան մին աղղուն կնեգյ ա այուա կյամ, Թա.

— Առաքյել, հի՞նչ ըս ոեխա կախ ըրած, աա-

հանց նհետ ղրուց անում, եք տվոնեն ճյուր ստ, հվերեն կոտ տո, փագ օնինքյ կտրելի... տես, աեն...

Էս Առաքյելը թա.— Ջանս ծըղ մատաղ, ինձ ծեն ըն տվալ, ներեցեք,—տսում ա, վաղ տամ։

Էս բժիշկներան մինը, էն վեր կնգանը լսալ չի, մանը ճկատին տ տինում։ Էն մնացածը լհա ասում ըն՝ անքաղաքավարի ա, անց կենում, քըյնում։

Քյնում ըն, հարցուփորձ ըն անում, ասում ըն, վեր էս հինչ տեղը հարուրքառասուն տիրեկտն մին բիձա մարդ կա։ Թուշ, քյնում ըն տրա կոշտը։ Քյնում ըն, տեսնում, հի՞նչ բիձա, մին ջահիլ տղա հունց վեր, մին մեծ բուխարա փափաղ կլխեն տիրած, լյավ չերքեղկա-պըեն կեցը, թութեն տակեն նստած տրուզորմյա ա քցում։ Կյամ ըն.— Պարի օր։

— Պտրի օր։

— Ատի մարդիք ընք, եկալ ընք... քանե՞ տրեկտն ըս։

— Բալա, յա՝ հարուրքառասունը մին, յա էլ հարուրիցունը մին, գյուղը գիգալ չըմ, բայց հարուրքառասունա անց ըմ։ Հսեե՞, մեր շենին էն ընգյունին մին ծառ կա, ես խոխա ըմ իլալ, էն ծառն էլ շմալ ա իլալ։ Եկալ ըն կտրալ, հաշվալ, ասալ՝ հարուրիցուն տիրեկան։ Մունք՝ ես ու էն ծառը, հնգերոնք ընք։

Թա.— Մին պատմե, տեսնանք՝ հու՞նց ըս ապրալ, վեր էտքան ապրալ ըս։

Թա.— Դե ապրալ ըմ, լի, տանջվալ ըմ, չըրշարվալ ըմ, կերալ ըմ, խմալ ըմ... ստի ապրալ ըմ։ Ամեն իմիչք խմալ ըմ՝ արաղ, կանյակ, կյինի։ Հլա, կուճուր լակոա վըխաան ըմ սկսալ։

Ախեր, ստ, լոխ, էս բժիշկներեն գիգացածեն հակատակ ա. ուրուր իրեսե եշում ըն։

Թա.— Պապիրոս քաշա՞լ ըս։

Թա.— Չէ։ Միշտ չուբուխ ըմ քաշալ։

— Հի՞նչ մարկի։

— Թութուն, թամբաքյի, հինչ պտահալ ա։ Կուճի վախտն էլ՝ մոշու տիրև, խինգեղնու տիրև...

Ատ էլ ա բժիշկներին հակատակ։

— Կնեգյ օնի՞ս.— Հրցնում ըն։

— Պա, խե, առանց կնեգյ ը՞մ։ Օնիմ։ Պա, առանց կնեգյ հու՞վ ա ապրում, վեր ես ապրիմ։ Էն ա՝ նստած ճխարակ ա մանում։

Ասում ըն.— Կնգանտ կանչի կյա, մին երկու հարց էլ նբան ասանք, տեսնտնք, էն հունց ա ըրալ, վեր էտքան երկար ա ապրալ։

Կանչում ա, կյամ ա։ Արխալուղը կյեցը, ղամբուկը եր քաշած, լիչակեն քյունջան կլխըվեր ծիքյ ա տամ, կլիսավ ըարևում տահտնց։

Ասում ըն.— Մայրիկ ջան, մին պեն ասե, տեսնտնք։ Մարդուտ հու՞նց ըս պահալ, վեր ստի ջահիլ ա մնացալ, լհա առ էլ...

Մարդն ասում ա.— Ջանս ծըղ մատաղ, հինչու հրցնում ըք, ինձանա հրցրեք, նա վեչ սկանում ա, վեչ էլ խոսում, տի ա ծնվալ։

Ստեղ էն բժիշկը մին էլ ա մանը տինում ճըկաառն։ Հասկանալի ա։

16. ԱՐՋ ՆԱՆ ՏՂԱՆ

Մին քյաֆիր ընտանիք ա ինում։ Տահտնց մին քյորփա խոխա յա ինում. հլա վեննըվեննը ընեյիս, է՜, լյուրուքթաթ տայիս։ Ամմա ջատ քյասիր ըն ինում, հա՜։

Աշունք ժամանակն ա ինում, կնեգյը մարդին ասում ա.— Ըոշկներս ծմեռն ա կյամ, էս հու՞նց անինք, վեր միկա քյնինք փագա-պենա անինք, լի։ Փող չկա, թա փագ ինք օնինք։

Թա ասում ա.— Շատ լյավ կինի։

Մսհլաթ ըն անում, թա.— Պա խոխա՞ն։

— Խոխան մըզ նհետ կտանինք, ես միկա չուփ քիչ յոր կօնիմ, վեր խուխեն էլ յոր օնիմ։

Հասկանու՞մ ըս, կնեգյն ա ասում։

Եր ըն կենում, խոխան յոր օնում, քյնում ծըմակը։ Խոխան վեր ըն տինում, ուրանք չուփ անում։ Վեր չուփն անում ըն պրծնում, շլկնեն կապում, կյամ, թա խոխան յոր օնին, խոխա չկա։ Առռե լափ չքենա քշերվա կեսը շոռ ըն կյամ՝ խոխա չկա։ Պոնընեն յոր ըն օնում, կյամ տոն։ Քշերը քունոնեն տանում չի։ Քիշերվա կեսին եր ըն կենում, քյնում։ Ասում ըն. «Դե ծմակում լյաց ինիյիս կինի, լի, ծենին-պենին յրա գուցե քթենտնք»։ Քյնում ըն, քթենում չըն։ Մին շերեթ շոռ ըն կյամ, խոխտ չկա։

Խոխան չյուրուքթաթ ասալավ քյնում ա, նի մննում մին արջու պյուն։ Արջը մաչին։ Արջը տա պահում ա։ Կյամ ա խոխան տեսնում տտսնըհենգյ տիրեկան։ Արջն ու խոխան ուրուր լյուզու հսկանում ըն։ Դե հու հայերեն չըն խոսում, արջու լյուզվավ ըն խոսում, լի։

Մին օր ծմական տյուս ըն կյամ, շոռ կյտյիս արջն ասում ա.— Կկարի՞ս քյնիս ծեը շենը։

Թա.— Մեր շենը վե՞րն ա։

Թա.— Հեն ա։

Թա.— Մունք ընդեղ տոն չօնինք։

Թա.— Տու ընդղան ըս եկալ, կկարի՞ս քյնիս, նորը մինան։

Թա.— Հա, կքյնիմ։

Թա.— Քանե օր ըս մննակա՞ն։

Թա.— Իրեք օր։

Խուխան կյամ տ։

Թա կյամ ա շենը, թա կյամ չի, վերջը իրեք օր անց ա կենում, քյնում նի յա մննում ուրան պյունը։ Արջը ընդեղ ա ինում։ Լհա մին օր, էրկու օր, իրիքինչի օրը արջին էս խուխան ասում ա.— Նփասատ ծնդրավետ ա կյամ, միկա օշա տեն ըրա։

Արջի քեփեն շաա նի յա կյամ, բայց դե ծրպտուն չի հանում, օշը տեն ա անում։

Մին հենդյ օր էլ ա կենում։ Էլհա ըն տյուս կյամ։ Ամակավը քյնիյիս եշում ըն, տեսնում՝ ուրանց ըսաչին մին կացեն կա վեր ընգած։

Արջը խուխան կարդադրում ա, թա.— Եը կալ կացենը, կլխավս թխե։

Թա, ասում ա.— Չէ, կտրել չըմ։

Թա, ասում ա.— Չէ, թխե։

Թա.— Կարել չըմ։

Թա.— Վեր կարիս վուչ, էս սհաթես քեղ ցրե ըմ տլական։

Կացենը յոր ա օնում, թխում, անդումը կըարում, կախ անում։

Թա, դե ասում ա.—Կացենը վեր աիր։

Կացենը վեր ա տինում, էլհա քյնում ըն, լհա մին ծմակում պարանց ըղնում։ Մին տասը, տասնըհենդյ, քսան օր վեր անց ա կենում, այուս ըն կյամ։ Տյուս ըն կյամ դյուղը։

Արջն ասում ա.— Մին եշի, աես՝ յարան սղտցալ ա։

Թա, ասում ա.— Հա, յարան սղացալ ա։

Թա, ասում ա.—Ամեն հինչին յարան կսղանա, փիս խոսքեն յարան սղանալ չի։ Մհենդյ աու անց կաց, քյնր քո գործեն, ես էլ անց կենամ, քյնիմ իմ գործեն։ Քեղ աղադում ըմ։

17. ԱՂՎԵՍԸ, ԸԼԲԱՍՏՐԱԿԸ, ԱՐՋԸ, ԿՅՈՒԼԸ

Մին աղվես ճանապարհեն քյինիյիս ա ինում, մին ըլբաստրակ ա պահում։ Էս ըլբասարակը ըղվեսեն հրցնում ա.— Հիշաե՞ղ ըս քյնում, ախպեր աղվես։

— Քյնում ըմ Սուրբ Կարապետ՝ ղաներ օտիմ։

Աղվեսն ասում ա.— Քյնինք, մին չինինք, էրկու ինինք։

Մինտեղ քյնում ըն։ Ճանապարհեն պտահում ա մին կյուլ։ Կյուլն ասում ա.— Աղվես ախպեր, էտ թո՞րն ըք քյնում։

— Ասում ա.— Քյնում ընք Սուրբ Կտրսողետ՝ պաներ օտինք։

Կյուլն ասում ա.— Ինձ էլ կթողի՞ք կյամ։

Աղվեսն ասում ա.— Խե չէ, էրկու չինիք, իրեք ինինք։

Քյնում ըն։ Ճանապարհին մին արջ ա պտահում։

Արջն ասում ա.— Թոր՞ն ըք քյնում։

Աղվեսն ասում ա.— Քյնում ընք Սուրբ Կարապետ՝ պաներ օտինք։

Արջն էլ ա խնդրում, ընկերանում սրանց նըհեա, միասին քյնում ըն։ Շատ թա քիչ, մին էլ տեսնում ըն՝ մին վրեր, մաչին մին սիղաակեն ավող պեն։

Ստեղ աղվեսն ասում ա.— Հեն ա պաները վրերեն մաչին, նի տեռնանք օտինք։

Ջորսն էլ էնքան հվատացալ ըն ուրանց պաներ օտելեն, վեր ուրուր եանան նի ըն տեռնում վրևրեն մաչը, քյնում տեսնում՝ վեր մին սիպաակ քերծ ա վրերեն մաչինը։ Նի տեռնալը, նի են աեռալ, մհենդյ կարում չըն, թա մաչան այուս կյան։ Ապստում ըն։ Շաա վեր աղասում ըն, կյուլն ասում ա.— Աղվես ախպեր, սովածացալ ընք, հի՞նչ կօտինք։

Աղվեսն ասում ա.— Օղում ում մին պեն ասիմ.
—Ըլբասարակ՝ վեններեր քյաստրակ։

Միդ տոր, ծիդ տանք,

Փռնինք կոլ տանք։

Կյուլը ըլբաստրակեն կլխան ա փռնում, աղվեսը քմական, ծիք ըն տում, ցրե տում։

Էլհա ըն մնում, էլ հա ըն սովածտնում։ Արջն ասում ա.— Աղվես ախպեր, հի՞նչ կօտինք։

Աղվեսն ասում ա.— Մին պեն ըմ օղում ասիմ.
— Կյուլ՝... Թյուլ, արջ ախպեր,

Միք տոր, ծիք տանք,

Հոփ տանք, կոլ տանք։

Կյուլին ծիք ըն տամ, ցրև տամ, օտում։

Աղվեսը կյուլին ճղմղրքերտն տրջից թաքուն կեղում ա, ակնում տակը, վեր եանա օտե։ Վեր սովածանում ա, տղվեսը կամաց-կամաց տական ճղմաղենքը հանում ա, օտում։

Արջն ասում ա.—Աղվես ախպեր, էա հի՞նչ ըս օտում։

Աղվեսն ասում ա.—Արջ ախպեր, դե հի՞նչ անիմ, ես իմ ճղմաղենքս քմակտս հանում ըմ, օտում։

Արջը ըղվեսեն խելքավն ա ըղնում, թաթը քըմական կոխում, ճղմաղենքը հանում, թա օտե։ Վեր ճղմաղենքը հանում ա, արջը ստակում ա։ Աղվեսը արջեն էլ տ օտում, պրծնում։

Աղվեսը մնում ա վրերեն մաչին մինակ։ Սըկըսում ա ըսածուն ղաչանք անելը.

— Ասավտծ, ինձ սաեղան մի թահր հանե, համ մտտաղ կանիմ, համ էլ քեղ համար շամ կվառիմ։

Ըստծու մեղքը կյամ ա, ըղվեսեն էա փոսան հանում ա։ Աղվես տու աղվես, մին դռնում քա-

մակը պեց ա թողում, ասում.— էս քո մատաղը։ Մին գոնում էլ պեց ա թողում, ասում.— էս էլ քու ջամը։

Աստված սկանում ա, կղնվում, քամե անում, ղղվեսեն ետ քցում փոսեն մաչը։

Աղվեսն ասում ա.— Աստված, պա գյափ անելը գյուդում չը՞ս։ Դե վեր ա՛ ղալաթ ըմ բալ, մին կերպ բա, ես այուս կյամ, համ շամը կվառիմ, համ էլ մատաղը կանիմ։

Վերջը, աստծու թա մեղքն ա կյամ, թա ղղվեսեն հվատում ա, էտքանը գյուդում չըմ, աղվեսը վրերան այուս ա պիրում։

Աղվեսը վեր տյուս ա կյամ, մաածում ա, թա՝ հու՞նց անիմ, վեր ըսածու աված խոստումս կագարիմ։ Քյնում ա մի ճանապարհե մաչտեղը պարանց ըղնում, հունցու թա ստակած ա։ Մին չարչի էա ճանապարհավ քյինայիս, պահում ա ղղվեսեն՝ ստակած վեր ընգած։ Ղղվեսեն յոր ա օնում, տինում էչին յրա, ինքը էշան վեր կյամ, փիագա քյնամ։ Վեր մին խրեգյ ետ ա ըղնում, աղվեսը չարչու շամերը յոր ա օնում, փախճում։

Քյնում ա մին աեղ, վեր հավ կյուղանտ, շնեբը հետնան ըն պրծնում, թողում ա, փախճում։ Քյնում ա, տեսնում՝ էս ա մին աեղ ավարածնեն խրված բած, օաում ըն։ Աղվեսը մտածում ա. «էս լհա խրված, պաարասա մատաղ ա, հու՞նց կյուղանամ»։ Մին էլ բուրդան հարայհրոցը քցում ա.— Հա՛յ, հարա՛յ, Բլանց կավը կյուվերը կերեն, հասե՛ք, ես հինչ տեղն ա։

Վեր տվրածերը եր ըն կենում, վաղ ամ բիդի ղղվեսեն ասած տեղը, աղվեսը խրվածեն շըմփուրնեն յոր ա օնում, փախճում։

Քյնում ա Սուրբ Կարապետ, նատում ըրխյին, մեսը օտում, շամերը վառում ու նհետն էլ մինմին ընելավ.—էս քու ջամա, էս էլ քու մատաղտ։

18. ԱՐՋԻՆ ՀԱՆԱՔՅԸ

Մին արջ քյինիյիս ա ինում մուկնեն պունին քշաավը։ Մուկունը այուս ա կյամ, ասում.—Տու քանե՞ կլոխ օնիս, վեր իմ տան քշաավը անց ըս կենում, մաչաա էրկու կտոր կանիմ։

Էտ վախտ շամբի մաչից մինը «բրբ՛խկ» ա անում։ Արջը վախից... փախճում ա։ Մին խրեգյ վեր քյնում ա, մտածում ա, եա տեռնում, ուրանուրան ըսելավ.—Պա, ես արջ, մուկունը ինձ վրխծրցն՞ե. չէ, ես էլա բրիդի քյնիմ։

Լհա վեր մուաանում ա մուկնեն պունին, ելհա շամբրին մաչան մինը «բրբ՛խկ» ա անում, արջը ելհա յա փախճում։

Իրեքինջի գոնումը ոիսկավ մուտանում ա, մուկունը վեր տյուս ա կյամ, արջը թանթուլը մկան յրա ա կոխում, մուկնը ստակում ա։ Նշում ա տեսնում՝ մուկնեն հաքյվին տակեն մին գնդասեղեն կլխի չափ եղ կա. արջն ասում ա.—էս եղը էկ խեղճեն տոնը քանդից։ Էտ վախտը էլհա մինը քոլեն մաչան «բրբ՛խկ» ա անում, արջը վախում չի, մուաանում ա, տեսնում՝ մին էծ, ասում ա.

— Տու հու՞վ ըս, վեր ինձ՝ արջիս, վրխծրցնու՞մ ըս։

Էծը վեր արջին տեսնում ա, վախան տյողում ա, համ էլ ծիծաղում ա.

— Հանաքյ ըմ բալ։

Արջն ասում ա.— Դե վեր տու հանաքյ ըս բալ, ես էլ ըմ օգում մին խրեգյ հանաքյ անիմ։

Ընգուճան փոնում ա, մին խրեգյ պար ածում, վններան փոնում՝ ճոթոում։ Ծծը վա՛յ ա անում։

Արջն ասում ա.— Քգտնա առաջ ես ըմ վա՛յ բալ, ես ամացալ ըմ քու հանաքյներեն, աուվ էլ իմին ամաց։

19. ԱՂՎԵՍ ՆԱՆ ՎԵՐՑԱԿԸ

Մին աղվես մին վրցակու ոութանան քշերավ պտահրմ ա։ Աղվեսը վրցակեն ասըմ ա.— Տու մեղսվորություն շաա օնիս, քեզ բեդմա պատիժ աամ։

Վերցակը վիկը ծուած կաղնրմ ա աղվեսին բոաչին, ասըմ.— Աղվեսը ապրած կենա, հինչ ըմ ըրալ՝, վեր ինձ պատիժ տաս։

Աղվեսն ասըմ ա.— Տու խե՞ յըս քշերը կանչըմ, թողըմ չըս, վեր էա նղացած, ըզարած, վասակ մարդիքը քոն ինին։

Վերցակը բադասխանըմ ա.— Աղվես ախպեր, էա կանչիլը ես չըմ ադաթ քցալ, տա մեր պապերան եկած ադաթ ա։

Աղվեսը ասըմ ա.— Լյավ, էա մինը բախչըմ ըմ, ըարանրմ մեղավեր չըս. ամմա մին օրիշ պեն էլ կա, նրա ջողարն էլ առք։

Վերցակը ասըմ ա.— Ասե։

Աղվեսը հրցնում ա.— Այ հիմար, մին մարգին քանե կնեգյ ա ինում, քեզ քանենը՞ օնիս։

Վերցակը մնում ա տեղը սառած, աղվեսը կրլոխը պուկում, սկսում ա օտել։

20. ԷՄ ՆԱՆ ՎԵԽՃԱՐԸ

Մի հեաե մին էծ մին վեխճար ըխպրացալ ըն, էն ին մինտեղ ըրբծեյիս։ Ըրբծելավ քեցալ ըն ստի մին արխավ լոք ավալ, վեր վխճարեն տմակը թող ա իլալ, վ...-ը պեց ա իլալ։ Էծը ծիծաղալ ա։ Վեխճարը թա.— Հինչա՞վ ծիծղեցեր։

Թա.— Քամակա պեցվալ ա, աեստլ ըմ։
Թա, պա.— Հարուր սարե ա.
Անունտ էծ,
Հաքյիգ ցեց,
Վ...տ պեց,
Խե ես ծիծաղում չը՞մ։

21. ՄԻԱՄԻՏ ԾԻԱԾԱԽԸ

Մին մարդու մի ծի ա ինում։ Լյավ ծի ա ինում, ամա վեր միկա քվթառում ա, օղում ա ծախե, չահիլը ինք օնե։

Կապան փոնում ա, քյնում բաղար, տես քաշ սամ, աեն քաշ սամ. լյավ ծի, հա՞յ լյավ ծի...

Վեջջը մին մուշտարի ա տյուս կյամ, Թա.
— Դայի՛, հի՞նչ ա աժում։

Թա.— Էսքան, էսքան...

Թա.— Թանգյ ա։

Սա՝ թանգյ ա, նա՝ իժան ա։ Էս ծիածախն ասում ա.— Խե՞ ա թանգյ։

Թա.— Քավթառ ա։

Քավթառ ա ասում, վեր պաաառ կյինը քշցնե, ինք օնե։

Էս ծիածախն էլ կզնվում ա, Թա.— Այ մարդ, քսանհենգյ սարե իմ առանն ար, քավթառ չար, մհենգյ պերե բաղար, գասաի քվթառի՞ց։

22. ՀԱՐՈՒՍՏԵՆ ԱԽՃԻԳՅ ՆԱՆ ՆՈՔՅԱՐԸ

Մին հարուստ մարգու մին ծառա ա ինում, աղա՝ բոյավ-բուսաթավ, գեղեցիկ աղա։ Էս հարուստը կնգակ մին ախճիգյ օնե, խե՛ լյավ, կեղեցիկ... Էս ծառային աշկը էս ըխճկանը յրա ա ինում։ Ախճիգյը արան տեմ չի, ուրուր շատ ըն հըվանում, բայց դե ինքյը հըրուսաու ախճիգյ, տղան էլ ուրտնց ծառան, կինի՞։

Մին օր աղան աեսնում ա, վեր ախճիգյը քյեցով, նի մտավ կյումը։ Հեաան քյնում ա թաքուն, ըխճկան գալվան նհեա խտտում։ Էս ախճիգյը վեր գիգյասկանց ա կյամ, թա՞ վախան ա, թա՞ հինչ ա՞, ծերքեն խաթանգյաղ ա ինում, տամ ա՝ տղեն ճակատը ճղում։

Ուրուգյունը վեր հվաքվում ըն, խաղայինը եշում ա տեսնում՝ ծառային ճակատը ճղած, բարբաղ ըրած։

— Ա,— ասում ա,— բալամ, էտ հի՞նչ ա պըաահալ։

Թա.— Հերենչը քացի ա ավալ, ճղալ։

Ախճիգյը ընգղան թա.— Հերենչը լյավ ա ըրալ, աշկա էլ ըիղար հանած. տու գյուգում չըս, վերհերենչին կլոխը սուրթա բեդում ա քորիս, մաշկը թիմտրիս, ետնան մուաանաս. խե՞ բուրդան ըս մուաանում։

23. ՉՈՐԱՆԵՆ ՆՎԵՐԸ

Մին չորան ա ինում։ Էս չորանը օղում ա թագավերեն մին բաղարկա սանե։

Էծը խոզում ա, թյուրը քցում մին պարկու մաշ։ Մին էլ մին կլոխ պաներ ա քցում էտ պարկին մաշը, շիլտակը քցում, այուս կյամ թագավերեն սոնը։

Խնդրում ա, Թա.— Թագավերեն ըսեցեք, վեր չորանն օղում ա, քեզ աեսնա։

Թագավերն ասում ա.— Թող կյա։

Կյամ ա։ Նախ ասում ա.— Թագավերն ապրած կենա, քեզ համար բաղարկա յըմ պերալ, մին աման պեր թափիմ։

Մին վեսկե մժմահի յըն պիրում։ Պարկեն քյունշան փոնում ա, բագարկան թափ տամ էտ վեսկե մժմահուն մաշը։

Դե չորան՝ թագավերու պլաասամ։

Խլշկոտում ա, պաերեն յրա նկաը ըեում ա, ախեր։

Ասում ա.— Թագավերն ապրած կենա, էս առնը առ՞վ ըս շինալ, թա՞ քու պսպու սնա յա մնացալ։

Ասում ա.— Չէ, չորան ախպեր, իմ պապու անա յա մնացալ։

— Ախեր ասում ըմ, թա աու սաի ղալաթ կարել չըս անիս։

24. ԽԵԼՔՈՒ ՃԱՐԸ

Մին աեղ, մեր բղարեն նման շատ խուտուրու մին բաղար ա ինում, լի, ամեն հինչու բազար։ Մին խուտուրու մարգ, մին հափուռ էծու կտեսա ա հվաքում, է՛, կտեա... սե-սե ա ինում, չէ՞, պյուլուր-պյուլուր... մին թղթու յրա ստի ուրուր կշտե շարում, ինքյն էլ կշտեն նստում՝ էտ խուտուրու ղղսբեն մղակումը։ Հու վեր կյամ ա, ասում ա. «Աա, գե կյիժ մարդ ա, լի, թուղթեն յրա կտեաը տիրալ ա, ինքյն էլ ղրտղեն նստալ»։ Հա, հա, հա... Մին խելքը պակաս անգլամաղ, կյամ ա, ստի եշում, ահում ա. «Արա, էս մարգը նստալ ա, էն ա, ախեր, ըռաչինը... էն հի՞նչ կարող ա ինի. կաաու ա նման, է՛, պեենու նման չի»։

Ասում ա.— Ախպեր, էտ հի՞նչ ըս ծախում։
Էտ նսաածն ահում ա.— Խելքու ճար։
Թա.— Ցանի, հունց թա՞՝ խելքու ճար։

Թա, ասում ա.— Հատե, տանա վեր մին հատ համտես ըս անում, խելքտ կյամ ա, լի։

Էտ մարդին խելքը իմ խելքտն ա ինում, կռանում ա, Է՛տ, Է՛տ կտտան մինը յոր օնում, տես եշում, տեն եշում, ստի քթեն օնում, վրետ քաշում... կտեստու վրետ ա կյամ, լի... Պրոշին տինում ստի... փեյն ա, լի, ախեր կտետան հի՞նչ կինի... Թա, ասում ա.

— Արա տոնա բարբաղ ինի, սա,— ասում ա,— կտետ ա, տու հու՞նց ըս ասում՝ խելքու դաբման ա։

Ահում ա.— Տեսնու՞մ ըս, լհա մին պիծի պոշիտ նի կյալն ի բաստ խելքտ եկալ ա, ուժե դյուղում ըս թա՝ հինչ ա, պա վեր օախս՝ հինչ կանի՞ս...։

25. ԱՆԱՍՈՒՆՆԵՐԵՆ ՃՅՈՒՐ ՏԱԼԸ

Քյոհնտ դուրվին մինակ սաի ա իլալ, լի, ուրեմն. ծմեռնը հիյվընեներեն ճյուր տալ, ապուռ տալ, մին էլ դրուց անել, կյինի խմել։ Օրիշ պեն չի իլալ ծմեռնը։

Մին մարդ, դյուղացե մարդ շնըմաշումը շատ յտացած ա ինում. կյամ ըն, ուրուդյունը հաց քըցած աեդը... Հացն էլ խունչումը տիրած ա, լի, ստի, տափեն ըն նստոռում... բուրդան մենն ա ըղնում էտ մարդին։—Ա բալամ, սորե հիյվընեներեն ճյու՞ր ըս ավալ։

Թա.— Հա, ապեր, ճյուր ըմ տվալ։

— Արա, Վանդի, սոա մ՛էր ասել, ա մեռած, խմա՞լ ըն։

Թա.— Հա, ապեր, խմալ ըն։

Թա.— Սոա կինիս ըսեյիս։

Թա, ասում ա.—Ապեր, դե եշի։ Հաշիվ անինքյ, թա խունչան՝ նավը, մաման՝ կավը, Աստխեդյը՝ հերինշը, տու՝ էշը, ես էլ ստղաս վեր շվշվամ, ճյուր չը՞ք խմել խունչան։

26. ԿՅԻՆՈՒ ԿԱՐԱՍԸ

Համան էտ դյուղումը՝ Ըլբալի, մին հիլեվո՛ր մարդ կյինի պհեյիս ա ինում, առանը՝ վեղում թաղած՝ կրասեն մաշին. պահած ա, վեր քյուհնանա։ Վեր ամառն ա ինում, տաքերը վեր ըղնում ա, օղում ա թա պրավերկա անե, տեսնա՝ կյինին կենու՞մ ա, թա՞ քացախ ա տեռալ։

Կնդանը թա.— Ախեի, մին էն յաբան ինձ տո, էս ցաքյը տյուս ըմ ալակոն, կյինուն կարասը մին ահամ, բալքյա քացախ ա աեռալ։

Կնեդյը պիրում ա, ինդի, օնքերը կախ-կախ, յաբան աամ ուրան՝ մարդուն։ Ախեր, կնեգյը պիծի-պիծի բասխոդ ընելիս ա ինում։ Թաքուն։ Յաբան տամ ա, ցաքյը յոր ա օնում, տեսնում՝ կարասը պեց ա, թերհաա։

— Ամեի, էս կարտսը յաղու՞ղ թերհատ ա. բալի կլխան ե՞ր ըս կալալ, խարջալ։

— Չէ, ա մարդ, հիշտղա՞ ըմ եր կալալ։

— Պա՛, վեր եր չըս կալալ, խե՞ թերհատ ա։

— Ա մարդ, բալքյաս կարասը աական ճաքած ա։

Թա.— Ա, քնծահար, վեր տական ճաքած ինի, կլիան կթրհաաե՞։ Տական ճաքալ ա, կլխան ա թերհաաու՞մ։

27. ՀԵՐ ՈՒ ՏՂԱ

Հեր ու տղա Ըլբալի* հունձ ընելիս ըն ինում։ Օրը շատ տաք ա ինում։ Օրը շատ տաք ա ինում, մհենդյ վեր կյալ բիդին թա կեսօրեն հաց օտին, էա ժամանակ հարը ճելի կյամ ա, կոժը յոր օնում, թա մին պաառ ճյուր խմե, լի։ Ճյուրը վեր խմում ա, կած-կած ա ինում, լի, արևը տված ա ինում։ Բիդի իրիքյնակը եշում ա, թա.— Էս հի՞նչ ըս ըրալ, մին տաղաա վեր եկ, տես էս լըկելի՞ ա։

Ջուրու տղեն կյալը, հարը ըրբեն շուքումը պատառ կյուղած ա ինում, լի։ Տղան կյամ ա, աեսնում ա լի, վեր էն ա հարը շուքումը կյուղած, ասում ա.— Ապեր, լյավ չի, լի, ստեղ նստում ընք, հաց ընք օառում, համ էլ՝ կյուղում ըս։ Պաառ աեն քյնիր, լի։

Հարը ետ ա տեռնում, թա.— Թամբալ շան տղա, ստակում ըս ըրբեն չինան փոնիս, պաառ տեն քաշ տաս, շոքն ել նհետը քյնական ա, լի։

Մհենդյ, վեր կյամ ա փուրթուշ ընելու վադան, տահանք մին մեծ դազ փուրթուշ ըն անում։ Վեր օտում ըն, պրծնում, տղան ասում ա։—Ապեր, էլ նի փշրի՞մ։

Թա, ասում ա.— Արա, հու՞նց թա՝ էլ նի փըշրի՞մ,— ասում ա,— ես մին ասլան, տու մին ասլան-բալասի, էրկու կյեվաթ փուրթուշը հի՞նչ ա, վեր օտինքյ վուշ։

Լյավ օտում ըն, քոն ինում, եր կենում, նի տեռնում վարը, սկսում հունձը։

— Ա ապեր,— ասում ա,— սկի վարը առաշ չի կենում։

Քյնում չի, լի։

— Ա, բալա, հու՞նց առաշ կենա, տու մին կուծի խոխա, ես մին պառավ մարդ։

Ուրեմն՝ փուրթուշ ուտելիս մինն սալան ա,

---

* Ըլբալի-գյուղի անուն է (Ն. Կ.)։

մինն՝ ասլան-բալասի, հոնձ ընելիս՝ մինը պառավ մարդ ա, մինն էլ կուժի խոխա։

28. ԴԻՐԱԿԵՆ ՆԱՆ ՓԱԼԱՆԴՈՒՉԸ

Հիմա աղնվության, արդարության մասին ըմ խոսլական։ Ջուրը էտ ասելը, մին ծիծաղաշարժ պեն ասիմ, ետնան էլ էտ ասիմ։

Մին շենում մին դեր ա ինում, է՞, դեր։ Դերին էլ հարկավեր ա ինում, վեր ճորոմ հեաե փալան կարե։ Ճըրտրեցե էրկու ախպեր փալան կարող չն լլալ։ Փալան կըողին էլ մեր լեզվավը ասում ըն՝ փալանդուդ, լի, յանի քի՝ փալան կարող։ Էս փալանդուղներեն դերը ծեն ա տամ, պիրում ուրան տոնը։ Դերը քյեչան պիրում ա... փալանը քյչավ ըն կարում, է՞, քյեչան պիրում ա։ Վեր քյեչան պիրում ա, էլ ասում չի, ե՞, թա՝ ճյորուն հեաե լլավ փալան կարե, ասում ա.— Ուստա Կեերք, ինձ հեաե մին հանց փալան կկարիս, վեր Ղարարադումը տի փալան չինի։

Ասում ա.— Աշկես յրա, ա դեր, պա քու խաթիրը հու՞վ ա պեն ընանական։

Էա ախպորց անումը՝ մին Մարդի ա իլալ, մինը՝ Կեերք։ Քյեչան դերը պիրում ա վեր աինում, դրըկնդանն էլ ասում ա.— Ա կնեդ, թիվտ պեր, ուսաեննեքյը հանցու փալանը կարին։

Էն մին ջուռա հասաեդ թիվ կա, է՞, կրպեան մնացած։ Կարպեաը կյործում ըն, կարում, մին խիլա աեղ մնամ ա անկյործել, Ղարարաղում նըրան «առաջ» ըն ասում։ Ականո՞մ ըս. էա թիվին անումը Ղարարաղի լեզվավ առաջ ա։ Էա առաշին կծեդյը դիրակենը պիրում ա, աամ ուսաեն, է՞, փալանդուղեն, ասում ա— Ուստա Կեերք,— ասում ա,— «առաջս» լյավ «առաջ» ա, շատ քյոռլող չըասա։

Այսինքը՝ քիչ դործ ածիր։

Դե պյուդում ընք, լի, վեր Ղարարաղի լուղվավ «առաջը» օրիշ պեն էլ ա նշանակում։

Ասում ա.— Դրակեն,— դե ուսաան հու՞նց անե, կրակու մաշի ա,— ասում ա,— դերու փալան, դրըկնդան առաջ, փալանդուղու մախաթ, հունց անի՞մ, վեր շատ քյոռլող չտամ։

29. ՓԱՆԴԱՎ ԳՅՈՒՂԱՅԻՆ

Մին մարդ Աղդամ քյեցած ա ինում, կյամ ա։ Սարերավն ա կյամ, լի, էն վադան արանսպորտպեն չի իլալ։ Փյադա կյամ ա, թոխպ օր ա ինում։ Վեր կյամ ա, նիյ մնում ուրանց շենը, դյուդում ա, թա ուրանց հրևան շենումն ա։ Ասում ա. «Ա, հի՞նչ ըն դյուդում, յան ըմ ալական, էս աանը ղոնաղ ըղնիմ, քոն ինիմ, էքյուծ, ըրխըլին կքյնիմ լի, սաի՝ վեններս թրջված ա, էս հալին քյնում ըմ առն, հի՞նչ անիմ»։

Պցրանում ա, հղեցը կլխեն մին հայաթ նիյ մնում։ Նիյ ա մնում, աեսնում՝ անաաերնը կնեդյը սմավարը քցած. մթնժորած ա ինում, ասում ա.— Բաշի, ամալ չի կյա՞լ ուրուդյունս ձեր աանը ղոնաղ կենամ։

Կնեդյը եշում ա, աեսնում՝ ուրանց պելին ա, դյուդում ա, թա՝ ղարափաթ ա անում։—Ասում ա.— Պա, հի՞նչ ա ինական, ըշկրներես յրա աեղ օնիս։

Էա մարդը, ղաշանդյ, նիյ ա մնում առնը, փիչին ղրաղեն նսաում, վենները հանում, դյուլբեքը աինում փիչին աակեն։ Կնեդյն էլ ղղղանը պիրում ա, սմավարն ա պիրում։ Պիրում ա առն, լի, վեր էս ա՝ մարդը կյլական ա, հանցու ուրուդյունը հաց օաին։ Մարդը վար ընելիս ա ինում։ Մարդին անումն ել Բախշի ա ինում։ Բախշին հիյվրենեն աղվարում ա, պրծնում, կյամ առն։ Կյամ ա առն, աեսնում՝ ըհը՛, սյանըն դյողընա դյոնում, ուրանց պելին էն ա ուրանց փիչին ղրաղեն նսաած։

Ասում ա.— Պարի դյում, քեղ։

Աաի եշում ա, թա.— Պու՛, Բախշի պելի՞, աու սաեղ հինչ ըս անու՞մ, ես լհա Ըղղման ըմ կյամ։

Թա.— Դե, ես էլ առն ըմ եկալ, լի։ Հիյվրենեն աղվարալ ըմ, եկալ առն։

Էս վեր ասալ չի՞ «Հիյվրենեն աղվարալ ըմ, եկալ առն», դյիդացալ ա, վեր ինքյը էն ա ուրանց աանան մին աասնըհենդյ շադ աենը, պելուն աանը։ Ը՞ր ա կացալ սուսուփուս շալաքյուլան հվաքալ, քյեցալ առն, իրը թե՝ վեչ մին պեն էլ իլալ չի։

30. ՀՅՈՒՐԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Մին սուրու մարդիքյ կոռա փախած կյամ ըն։ Դե, էն վըխաեն ադաթ ար լի կոռը։ Մորեխը եկալ ար, մոկունը եկալ ար... մհենդյու նման ադաթ չի եղալ քիմյական նյութերը՝ էս մինը, էն մինը... հանցու կուաորին, ախր եկալ ա, լի, եկալ ա կերալ, ժողովրդին սոված թողալ. մուկունը մինը աեղան, մորեխը մին աեղան։ Էն վախան էլ ադաթ ար, լի, ժողովուրդեն հըվաքալ ըն, աարալ. կոռ։ Մհենդյ, աի մին հենդյ-վեց հոդի կուռրաեղա փախած կյամ ըն. ուրանք էլ սոված, աուղնը, Նիկոլային վախաը հու՞վ ար նրանց հաց առվողը, մին պաաառ յուխա-մուխա ար՝ օաում ին, քյնում։

Կյամ ըն, կյամ, կյամ Ղղղալա հըսնում։ Դե թող լոխ էլ գիդան, վեր Ղղղալան մեր Ղարարաղա դյուղերից մինն ա, համ էլ ինդի խուաուրա դյուղ չի, 500 անաեսությունից բաղկացած ա, մաշին լյավ-

լյտվ մարդիկ կան, բայց փիս էլ կինի, լի· շեն կինի՞ վեր շոն չինի. տի էլ կինի։

Մհենդյ էտ հենդյ-վեց հոզին կոոա փախած կյամ ըն, Ղզզեն հղեցը զրտզեն մին տոն կա, տեսնում, լհա, սաի մին խոխա աբոանը վեննը, ասում ա.— Դայի, եկեքյ հաց կերեքը։

Տահանք էլ սոված, փոոնեն վեց-վեց ա անում, հյուլորում ըն, կյտմ։ Կյամ ըն տեսնում՝ հացը թխած, մին կարաս էլ բաքյմազ ա ինում, մին չրուքունհարե խոր կեաթ ա ինում, էա խոխտն բքյմազան նի ա օնում, սինում ըոբշներեն։ Թտզա հաց, բաքյմազ. վեր ինի վուչ, ինի վուչ՝ լհա մին թիքյան երկու հարուր գրամ յոր կօնե։ Օտում ըն, օտում, օաում... էա ղունըղներեն մինին ինսափ ա ինում, ասում ա.— Ա խոխեք, էտ խոխեն մաբը կկյա, կոեվ կանե, համոթ ա, եր կացեք քյնինք։ Բալա, էլ պիրում՝էր, միկտ էլ ծրղ հեաե պահե։

Ասում ա.— Չէ, է՞, դայի, իտի չի։

Թա.— Հը՞։

— Մեր կատուն ընդալ ա էտ բիքյմազին կտրասը, ստակալ, մունք օտում չընք, քյնող-կյուվողու ընք տամ։

Էա ղունըղներեն մինը շատ փիս սըրտմընա ինող ա ինում, լի, ղզվոզ, կյեվաթը տափսվն ա կյամ, Թա.— Շան ազա, մեզ էս հի՞նչ ըս արվալ։

Լյաց ա ինում էս խոխան, Թա.— Վա՜յ, էա վեր իմ մեծ այու կյուղամանը կոարալ ըս, հի՞նչու մաչի ա կյուզլական։

31. ՔԱՌԱՍՏԱՆՈՒՄ

Մին քստ մարդու մին խիլլա էծեր ա ինում։ Էա էծերը աանում ա, անում մին աեղավ, լի, վեր քյնին ըրածին։ Եսնան, ուրոսդյունը միշտ քիս ա ինում էա էծերը պիբիյիս։ Էտ էծերեն մաչին մինին պոզը կոտրած ինում ա։ Մհենդյ... էտ պոզը կոարածն էլ ա միշտ ըծերեն նհեա քյնում, լի։

Մին օր էս մարդին էծերը կյամ չըն տոն։ Քըյնում ա շոռ կյաս, տեսնում՝ մին մեծ մարդ վար ա անում։ Տու մի ասել՝ էս վար անոդն էլ ա քստ ինում, մուաանում ա, ասում.—Բարի օր։

Նա աեսնում ա վեր կլոխը տմբամրացրուց, պատասխանում ա, լի։

— Բարի օր, ասածու բարին։

Ասում ա.— Էծերս կուրցրալ ըմ, աեսալ չը՞ս։

Ասում ա.— Ստի, լոխ իմն տ մինչև ընդեղ, ստի վըրլական ըմ։

Սա դյոզդում ա թա՝ հրցնում ա. թա՝ մինչև հիշաե՞ղ ըս վըրլական։ Վեր սաի, ծերքավ նշանց ա տամ, նա էլ դյուդում ա, թա իծերեն տեղն ա տսում, շանց աամ ծերքավ։

Ասում ա.— Վեր էծերս ընդեղ ինին, էն ա մին պոզը կոտրածը կա, քեզ ըմ տլական։

Ասում ա, նշանց տված թուշավը քյնում, տեսնում, օնդատն ընդած, էծերը ընդեղ ըն, լի։ Էծերը քշում ա, պիրում, էն մին պոզը կոտրած էծին կընդակ մնացած պոզան փոնում, պիրում վեր տա էս վար ընոզեն, լի, հունց վեր խոստցալ ա, ասում ա.

— Տու վեր իմ իծերես տեղն ըսեցեր, կա՜, էա մին էծը քեզ ըմ ըախշում։

Ասում ա.— Էն աստուծը, Քյրիստոսը, էտ էծին պոզը ես չըմ կոտրտլ։ Գյուդում էլ չըմ, հուվ ա կոտրալ։

Ստեղ կոեվ ըն անում, դավի դարարա. աեսնում ըն, վեր զործը տոանց օրենք ամտլ չի կյլական։ Տու մի ասել՝ օրենքյին մարդն էլ ա քստ ինում, պեն չի կլիու ըզնում։ Փոնում ա էտ էծը յոր օնում ուրան, ասում.— Դե, տուք, քյեցեք։

Սահանք վեր օրենքյին մարդուն ծերքը աեսնում ըն, ուրուր նհետ բբըշած քյնում ըն՝ մինը մին տեղավ, մինը՝ մին. ըրխըյնացած, վեր՝ ուրուր լվուքուն ըրեն։

32. ՀԱՄԵՍՏ Ա., ԲԱՅՑ ՄՈՒՆԵԼԱՆ ԵՏԸ

Ինում ա, չնում մին մարդ, մին կնեդյ։ Էս մարդին կնեդյը, թա՞ ուրան սնա ա բողմիշ ինում, թա՝ մարդի՞ն անա ա բողմիշ ինում, մեոնում ա։ Հըվաքվում ըն ժողովուրդը, վեր թաղին։ Դե, խիլլա ժողովուրդ ա ինում թուի աեռած, հանց ուրվում ա՝ պատվավեր կնեդյ ա ինում։

Վեր օզում ըն թա թաղին, մինը մուաստնում ա էս կնդանը մարդին, կլոխ քցում. վեր ադաթ ա, թդեյիս տեզը մարդը կնդանը մին պեն, մին խոսք պիտի ասե. խե՞ սուս ըս կացալ։

Ասում ա.— Դե. հի՞նչ ըմ ասում, վեր ադաթ ա՝ ասիմ։

Էս մարդը՝ մոածեն մարդը, յըշիգյին կլոխն իյեր վըրնն ա կենում, պրծնում, ըսկսում խոսելը։ Կնդանը թարիփ ա անում, կյենդյատ ա տնում... էա թոդ ժողովուրդը գյիդա, բայց, դե, հենդյ ըոպե ա խոսում, տասը ըոպե ա խոսում, կես ժամ, մին ժամ... վերջը՝ կյամ ա մըթնըժորում ա։ Մհենդյ էն մարդը, վեր եկալ աը թա՝ խոսե, մուտանում ա, կյամ նորից քմտկան բիշաի աամ, ասում ա.— Բոլ ա, ե՜, մթնում ա, պրծեր, վըեզավ անինքյ, քյնինք առն։

Սա, թա ասում ա.— է՜, ա ժողովուրդ, վեր տուք դյիդաք իմ զարդս, է՜, տի նախատինք չըք տալ։ Կյանքումս, առաջին անքամն ա,— ասում ա,— վեր ես էսքան խոսում ըմ, ինքյը աի սուս ըրած, անդուռը կախ, դաշանդյ անդուռ ա օնում։

33. ԿՆԳԱՆ ՍԱԲԻՐԸ ԽԵՐ Ա, ԹԱ՞ ՇԱՌ

Մին մարդ ուոթանա քշերավ բուլի-բուլի ա կյամ, բաղար ա քյնում։ Լհա էտ վախտը կնեգյը սաբեբ ա կյամ։ Մարդն ասում ա.— Ա կնեգյ, ստ-բիբտ խե՞ր ա, թա՞ շառ։

Ասում ա.— Խեր ա, ա մարդ, արխային քյնի։

Քյնում ա Գյուլափլվեն* տակը, էս մարդին թլսնում ըն, ծին, պիոնը, շորերը լոխ տանում ըն, ինքյը մին թահրավ պրծնում ա, տկլոր կյամ տյուս կյամ տոն։ Դե ստի վախտը մարդը հու՞նց ա կըզնվում։ Կըզնված ա, հունց ա կըզնված, հինչ լեփ ասիս կնգանը կլխեն թափում ա. «Քու ստինն, ինդինը, քու տիերն ու տըվերը, քու քթըծտ-կերն ու... քու լյավն ու վատը, պտ ասում իր՝ սա-բիրս խեբ ա»։

Փոնում ա, թա մին լավ դմբղե, կնեգյն ասում ա.—Ա մարդ, խե՞յրս թակում։ Թա քեզ համար խեր չար, էն տնոզեն համար հու խե՞ր արա։

34. ԴՈՆԴԻ ԿՅՈՂԸ

Մին պահակ ա իլալ բղերեն յրա։ Եկալ աբ տոն, քյնցալ, աեսալ՝ բաղումը մինը կյոդուԹուն ա անում։ Թաքուն մուտանում ա փանդավ-փիլավ էտ կյոզեն փոնում։ Փոնում, վեննները կպոտում, վաղ տալավ կյամ կոլխոզեն նախադահեն կոշտը, թա, ասում ա.— Մին կյոդ ըմ փոնալ։

Թա, ասում ա.— Հի՞նչտեղ ա։

Թա.— Վեննները կպոտալ ըմ, էն ա բաղումը։

Թա.— Պտ, ծե՞րքերը։

Թա.— Պա՞ա... բայց վեչինչ, վեր իմ խելքը կտրալ չի ծերքերը կպոտիմ, ուրան խելքն էլ կըտ-ըլական չի վեննները ետ անե։

Քյնում ըն, տեսնում, իսկապես. հունցը վեն-ները կպոտալ ա, վեր քցալ բաղեն մաչին, տի ել վեր ընդած։ Փոնում ըն, վեննները պեց թողում, եր կցնում, քմակեն մին լյավ քացավ տամ, թա, դե.— Շան տղա, վեր խելքտ էտքան ա, ըիդի մեր կոդ-մերը էլ կյուղուԹունու կյաս վուչ։

35. ՀԱՐԲԵՑՈՂ ՊԱՀԵՍՏԱՊԵՏԸ

Մե հետ մին աշկը ծակ պահեստապետ ա ինում։ Էտ պահեստապետը ամեն դոնում արաղը-պենը պտնելիս տմեն մինին փայան մին ստա-քան, էրկու սաաքան խմում ա։ Կոլխոզնիկուհիներ-ան մինը՝ անումը Վարդանուշ, կյամ ա թա արա-ղը ստանա, էլ լհա պահեստապետը տա բտծնից յոր ա օնում, խմում։ Վերջը, հու՞նց անե, հի՞նչ անե. էտ կնեգյը մտածում ա, թա ասում ա՝ կոլ-խոզի վաբշոԹյանը դիմում ըմ տլական։ Դիմում ա տամ։ Մին օր նախադահը կանչում ա, թա էտ պահեստապետեն հարցը քննե։ Հիմա, նախադահն ասում ա, լի, վեր էս պահեստապետը ստի յա անում, սաի յա, բնդում ա տյուս քցենք։ Պահես-տապետը պենան սնաեղյակ, եկած ա ինում էտ ժողովին նստած. դյուդում չի, թա հինչ ըն քնն-կան։ Վեր նախագահն ամբիոնան քնած պահես-տապետեն ասում ա.— Արա, մին տրա կողքեն եբ, եր կենա, է՞, ախեր, տրա հարցն ընք քննում։

Վեր ստի կողքեն ըիշտի յա տամ, եր ա կե-նում, աշկերը ճմրթում, թա ասում ա.— Վար-դանուշ, մին-մին ածե՝ խմինք։

36. ՔԱՋԱԼԸ, ՔԱՌԸ, ՏԿԼՈՐ ՆԱՆ ՔՈՌԸ

Մի հետ մին քանե հոսի մին տեղ ըն ընգնում, տու մի ասել, սահանք լոխ շքյաստ ըն ինում, մինը՝ կլոխն ա ինում քաչալ, մինը տկլոր ա ինում, մինը քառ ա ինում, մինը քոռ ա ինում. վերջը, լոխ մին տեղ ըն ընգնում, քյնում։

Հղե քյնիյիս մին էլ բուրդան քառն ասում ա.— Արա, ընգուճավս մին սաս ընգալ։

Էս քոռն ասում ա.— Արա դյուզ ա, հնե՞յ, ուր-վամ ա, հանց ա կյալիս լի, հի՞նչ անինք։

Վեննը կարած մինն ինում ա, տսում ա.—Եկեք փախճինք։

Մին տկլոր մարդ էլ ինում ա, ասում ա.—Արա, պա, բալի կյան մեզ պլոկի՞ն։

Մինն էլ քաչալ ա ինում, ասում ա.—Պաա՞հ, մազերս բիզ-բիզ վեննը կացավ, հի՞նչ փիս վա-խում ըմ...

37. ՕՂՏԵՆ ՅՐԱ ՓՈԽԵՆՁ ՕՏԵԼԸ

Մին մարդ օղտեն յրա նստած հրդեհնի քյնում էր։ Ջուրումը փոխենձ աբ իլալ։ Ստի, փոխենձը հափոավ տյուս ա օնում, թա պերանը քցի, դրա-չան քամե ա փիչում՝ փոխենձը տանում։ Սա տյուս ա օնում, թա պերանը քիցի, փոխենձը քամեն տա-նում ա. էլ պերանը պեն չի ըղնում։

Էս վախտը մին մարդ տեման տյուս ա կյամ, թա.— Էտ հի՞նչ ըս օտում։

Թա.— Ստի վեր քյնի, համարյա թա վեշ մին պեն։

38. ՊԱՌԱՎ ՆԱՆ ՃՂՈՊՈՒՐԸ

Մին մեծ ընտանիք ա ինում։ Կրկենե ըն թխում, տինում մաչ տեղը։ Դե էտ ընտանիքում էլ համ մեծ կա, համ պիծի, համ միչնակ։ Կրկենեն օտում

* Գյուղ Ադր. ՍՍՀ Աղդամի շրջանում, որը գտնվում է շուկայի ճանապարհին (Ս. Կ.)։

ըն, կշտանում չըն։ Մին կաոր մնում տ։ Մտածում ըն, թա հո՞ւր տան։ Ասում ըն՝ պերեք մին կոռ ճղուպուր, հու վեր էտ ճղուպուր կոքներավ կոտրե, նա էլ կրկենեն օտե։ Որպես հարդանք առաչի հերթը տամ ըն պռավեն։ Դե, պառավ ա լի, անկեռեք, իննասոն աիրեկան պառավ, ճղուպուրը քցում ա կոքներեն տտկը՝ էս անդյունը քցում, էն անդյունը քցում, հոփ տամ, պեն չի տյուս կյամ։ Տամ ըն տան պիծինին։ Դե օխտը-օթը տիրեկտն տղա ա լի, տինում ա կոեքեն տակեն ճղուպուրը, հոփ տամ, կոտրում։ Կրկենեն տամ ըն տիրան։ Պառավը լյաց ա ինում։

— Ա պառավ, խե՞ լյաց ըս ինում։

— Պա ես փփկցրալ ըմ ճղուպուրը,— ասրմ ա,— նա կոարել ա. կրկենեն ինձ ա հսնում։

Կրկենեն տամ ըն պռավեն։

39. ԾԻԼԻՆ

Մինը քյեցալ ա դլլաքու ըռաչի նսաալ, վեր իրեսը վեր անե։ Իրեսը վեր ա անում, դե շաա ա տանջում, լի։ էտ մուշտարուն ճարը կտրում ա, ասում ա.— Ուսաա, ծիլին հի՞նչա ըն շինում։

Ասում ա.— Խե՞, գյուղում չը՞ս։

Թա.— Չէ։

Ասում ա.— Պուղվաաա ըն շինում, է՞, աղնիվ պուղվաաա։

Թա.— Հաա՞, յրս էլ ասիմ՝ խե՞ աշկերրս կրծըկրակ ա անում. է՞։

40. ՄԵՌՆՈՂ ԱՄՈՒՍՆՈՒ ՊԱՏՎԵՐԸ

Մի մարդ հիվընդանում ա։ Անց ա կենում մի իրեք օր, կլխու ա ինգյնում վեր էն ա, մեռնիլ ըիդի։

Կնգտնը կանչում ա, թա.— Ա կնեգյ, ես էս ա մեռնում ըմ, աու վէլ ջահիլ խոխա յրս, մարդու կքյնիս. համա Թեաթրոսին կքյնիս։ Նահա հետ սալդաթ ըմ իլալ, նահա հետ աշխատանք ըմ ըրալ, լյավ ջուվար ա, ինքն էլ հալա աղափ ա։

Կնեգյն ասում ա.—Դե էրկու օր կանուխ կըսիր, լի, էն ա մեկալ օրը Գուրգենեն խոսկ ըմ ավալ։

41. ՀՈՂԱԳՈՐԾՆ ՈՒ ՏՂԱՆ

Էրկու մարդ վար ընեյիս ին ինում։ Մինի խուփը կոտրվում ա։ Տղեն ասում ա.— Ադա, քյնի հրեվանեն խուփը պեր։

Ահմ ա.— Ապա, ախր նրանք էլ ըն վար անում։

Ահմ ա.— Ադա քյնի, լի, բալքյաս խելքը կըարում չի, տամ ա։

42. ՄՈԼԼԱ ՆԱՍՐԱԴԻՆ ՆԱՆ ԱՍՏՎԱԾԸ

Մին կեաում չայլաղ ա ինում։ Մոլլա Նասրադինը քյնում ա ստուծանա խնդրում, թա.— Աստված, էս չայլաղն ինձ տո, ես ստեղ կորեկ վարիմ, կհնձիմ, կես կանիմ քեղ նհետ։

Աստված չայլաղը աամ ա։ Մոլլա Նասրադինը կորեկ ա սերմում։ Ստի կետն իյեր խամխարա ար, վարում ա, սերմում՝ մին էրկու-իրեք փութ կորեկ շաղ աամ, սպասում։

Էս կորեկը փոնում ա. հի՞նչ կորեկ։ Հսնում ա։

Նասրադինն կնդանն ասում ա.— Եր կաց, քըյնինք, հնձինք։

Քյնում ըն, հնձում, պիրում կալսում։

Նասրադինը մտածում ա. «Աստված ինձ նհետ հրկաշոթուն ա ըրա՞լ, հի՞նչ ա դյուղում, թա հինչքան ըմ հվաքալ։ Մին էրկու պարկ յոր օնիմ, աանիմ, տամ եմիշի, պենի, տուդի-սուդի...»։

Էրկու պարկ յոր ա օնում, տանում մին մոշի քոլու մաչին պահում։ Մնացածը փայ ա տնում։ Կաղնե ղուրուվավը մին լցնում ա ըսաուծեն չվալը, մեծավը մին չափում ա՝ ուրան շվալը։

Մին քամե յա եր կացալ Ըրասխան, մին քամե, վեր սաի-սաի ցրեվ տ աամ։ Եր ա կենում Մոլլան լոխ հվաքում, թուի անում, մին էլ ա քամեն ցրեվ տամ։ Մին էլ ա եր կենում, հվաքում, թուի անում, մին էլ ա ցրեվ աամ։ Կընվում ա ըստծու յրա, կորեկը յոր օնում, քամուն ռեխը տամ, լոխ թափում, քյնում էն մոշի քոլան էն էրկու պարկն էլ տյուս օնում, շաղ աամ, կամները եղնանց յրա պեռնում, կյամ առն։

Կյամ ա տոն, կնեգյը հրցնում ա,

Թա.— Պա կորեկ հո՞ր ա։

Թա.— Ըստծու նհետ կռեվ ըմ ըրալ, կընվալ, աեն ածալ, ուրան ավալ։ Ախեր նրա նհետ սկի մեղր օտել էլ չի ինիլ, է՞, ես հու՞նց հրկըշոթուն անիմ։

43. ՄՈԼԼԱ ՆԱՍՐԱԴԻՆԻ ՅՈՐՂԱՆԸ

Մոլլա Նասրադինը աանը քոն իլած ա իլալ։ Տրսում ղլմաղալ ա ինում։

Եր ա կենում, աեսնտ հինչ ըլըկործում ա, խե՞ յըն ուրուր անավ ընդալ։

Ցորղանը շլակած այուս ա կյամ։ Ցորղանը ուսերան յոր ըն օնում, տանում. ըլըկործումը կըլխում ա։

Կնեգյն ասում ա.— Էն հի՞նչ ղլմաղալ ար։

— Ղլմղալը յուրղանեն յրա ար, յուրղանը աարան, ղլմաղալը վերջացավ։

44. ՊԸԼԸ-ՊՈՒՂՈՒՆ ԾԻՆ ԾԻԾԱՂՈՒՄ Ա

Մի անդամ Պըլը-Պուղի նան Մեղիքյ-Շահնաղարը քյնում ըն մի դյուղում ղոնաղ ըն ըղնում,

քշերը մնում ըսեղ՝ էտ գյուղումու Միերավ ըն քյեցած ինում։ Ախեր Պըլը-Պուղին միշտ Մելիքյ-Շահնազարեն կլխեն քյալագյ ար կյամ, մհենգյ։ ըստեղ Մելիքյ-Շահնազարը մաածում ա՝ Պըլը-Պուղուն կլխեն քյալագյ կյա։ Մելիքյ-Շահնազարը քշերտվ քյնում ա, նի մտնում կյումը, Պըլը-Պուղոն ծիլն քթրպոոշը վեր քաշում։ Հալա մթեն ա, լի, ուրվամ չի։ Մհենգյ տյուս ըն կյամ, ճանապարհվում ըն։ Վեր ճանապարհվում ըն, էտ Պըլը-Պուղին գուլյուղ ա ջհնամ, վեր Մելիքյ-Շահնազարը ուրան կլխեն քյալագյ ա եկտլ։ Ալլղա դոնում Պըլը-Պուղի, ինդի պիծի-պիծի քյնայիս, ծիան վեր կյա, Մելիքյ-Շահնազարեն ծիին հաքյին կտրե, կոխե ծիին քամակը։ Խիլա քյնում ըն. վեր տի քյնում Մելիքյ-Շահնազարը իրը թե մեծ կործ ա արած՝ գյաո-գյաո ասում ա.— Ա, Պըլը-Պուղի, ծիա, է՞, ծիծաղում ա։

Թա.— Մելիքյ-Շահնազար, գյուղում չը՞ս խե հինչավ ա ծիծաղում ծի՞ս։

Թա.— Չէ։

Ասում ա.— Քու ծիտ հաքյվան ա ծիծաղում։

Մելիքյ-Շահնազարը եա ա աեռնում, աեսնում՝ արա՝ էս շան վերթին կլխեն քյալագյ եկած, ասում ա.— Պ'ահ, քո առնը քանգվի Պուղի, էլ լհա տու իմ կլխեն քյալագյ եկե՞ր։

45. ՊԸԼԸ-ՊՈՒՂՈՒՆ ՂԶՂԱՆԸ

Օրերից մին օրումը... ծմեռն ա ինում, ցորտ-ծյուն... Մելիքյ-Շահնազարը Պըլը-Պուղուն ասում ա.— Քշերս, եթե մինչե լյուսը ակլոր տու գյուղումը կենաս, եքյուծ քյեզ օխար պեռնը ցորեն կաամ։

Թա, ասում ա.— Կկենամ։

Թա, տսում ա.— Կաց։

Արգեն վեր մթնում ա, Պըլը-Պուղին տկլորանում ա, ըստեղ՝ հայաթումը, մի շաա մեծ ըղրցաքար ա ինում... կյամ ա, է՞, էս քարեն նհեա տես հոռ-հոռ անում, տեն հոռ-հոռ անում, վեր աաք կենա, մրսե վուչ։ Էնքան հոռ-հոռ ա անում, վեր քրտնքում էլ ա գեռ։ Մինչև լյուսը իաի հուհոռ ա սնում տկլոր, լյուսանում ա։ Մելիքյ-Շահնազար քշերը, ղաթումը ագրավերկա ըրտծ ա ինում, ուռթանա էլ կյամ ա տեսնում՝ կացալ ա։ Ասում ա.— Պուղի, սաի ծմեռնը, ցուրա, ծյուն, պա աու հու՞նց ըս լյուսըցրալ։ Իսկի կրակ-պեն ըրալ չը՞ս, կամ մոաե կրակ-պեն աեսալ չը՞ս։

Թա.— Չէ, վեչ մին կրակ աեսալ չըմ, բայց հըոնացե՝ Ըրասխեն ղրաղեն մին հաա իշեղ ա ուրվացալ։

— Հաա՞,— ասում ա,— էն իշեղավն ըս թքացալ, քյեզ ցորեն-պեն չըմ աալու, էն իշեղը աեսալ ըս, յրան տքացալ։

Տեսնում ա, վեր Մելիքյ-Շահնազարը քյալագյ եկավ լի՝ ցորենը տամ չի։ Դե, ախրը, նա՝ Մելիքյ-Շահնազարը, ինքյն էլ՝ նրա նյոքյար, հի՞նչ ըրգի սնե. վեչ մին-պեն։ Բայց մտքումը պտհում ա Պուղին, ասում ա. «Մին ա, ես սրան քյալագյ ըմ կյալու»։

Շատ վեր տի ժամանակն անց ա կենում, վեր Մելիքյ-Շահնազարեն մննան անց տ կենում, մին օր կյամ ա Մելիքյ-Շահնազարեն թա, ասում ա.— Քու նաբիր-վեզիր հնգերունցա եր կալ, եկ մեր տոնը, լյավ պաղրասաություն ըմ աեսալ, օղում ըմ ծեզ մին լյավ ղոնաղ անիմ։ Համեցեք, ժամը էս հինչին... չորսեն-հենգյին մեր աանը կլինիք։

Մելիքյ-Շահնազարը քյնում ա ուրանց մեծամեծ հնգերունցը-պենին ասում. սաղ օրը հաց չըն սասում. իշտահ ըն պահում, վեր քյինին Պուղուն քաշած պաղրաստությունը սիրփին, օաին, ծիծաղին Պուղուն յրա։

Պըլը-Պուղին էլ տարսալ ա, էն ութաղումը կրակ ըրալ ըուխրիգյումը, ղզղանն էլ... էն ա, ինգի, հուրթ կա, ծոխը վեր տյուս ա կյամ... աարալ ղզղանն էչ հուրթտն կախ ըրալ։

Համան ուրան ասած ժամին էլ Մելիքյ-Շահնազարը ուրան մարգկանց հեա եկալ ա, էն ա խալիչան քցած, սուփրան քցած, դյոշակը քցած, նստոտում ըն։—Արա, Պուղի, դե պրծեր, եկալ ընք։

— Մելիքյ-Շահնազար,— ասում ա,— մի քյիչ սպասե, կյերակուրը իփած չի, իփի, սկսինք։

Էտ Մելիքյ-Շահնազարը թայգի ա աամ, Պըլը-Պուղին թա՝ սպասե՝ իփած չի, նա թայգի ա աամ, սա՝ սպասե, իփած չի, նա՝ պեր, սա՝ սպասե. ախրը, վերջը. «Արա, էս շան աղան վերջը օղում տ մեր կլխեն մին պեն կյա, քյնամ տեսնամ՝ էտ հի՞նչ խորագյ ա, վեր իփում չի»։ Քյնում ա, թա.— Հիշաե՞ղ ա, պա էտ խորագյը, հիշաե՞ղ ըս իփում։

Տանում ա, նշանց աամ, թա.— էն ա, է՞, ղզղանը, ըստեղ կրակ ըմ ըրալ, իփում չի։

—Արա,—ասում ա,— շան վերթի, ղզղանը տարալ ըս հուրթան կախ տվալ, ստեղ կրտկ ըս ըրալ, թա ասում ըս՝ իփում չի՞ կյերտկուրը, պա կիփի՞, տի պեն կինի՞։

Թա.— Վեր տի պեն չինի,— ահում ա,— Ըրասխեն ղրաղեն վեր մին կրակ ա իլալ, ես մեր աանը, էն կրական հու՞նց տքտցած կինիմ։*

46. ՊԸԼԸ-ՊՈՒՂՈՒ ՕԽՏԸ ՊԵՌՆԸ ՑՈՐԵՆԸ

Մելիքյ-Շահնազարեն մարը մեռնում ա։ Կյամ ա Պուղուն կոշաը, թա.

---

* Ղարարաղում ասացվածք կա. Սարքալ ըս Պուղուն ղզղանը (Ս. Բ.)։

— Պուղի, իմ մար մեռալ ա, դյուդում ըմ վեր տու էլ ըս ընդեզ իննական, ինձ ծծզցնիս վուշ. կըկենաս, վեր իմ մար կթազին, վերշտպես սոքյըպենը անց կենա, նանա ետնը հինչ օզում ըս՝ ըրա. օխտը պեռնը քյեզ ցորեն ըմ աալու։

Թա, ասում ա.— Լյավ, հինչ ըմ ասում։

Մարը վեր տանում ըն, տինում ժամումը, վեր... առաջ մեռալը ժամն ին տանում, ետնան՝ ժամից առանում թազում... մարը վեր յոր ըն օնում, պիրում, ժամումը տինում, ըտեզից վեր տանեն, թազեն, ալլղա դոնում Պըլը-Պուղին, օխտը շոն ա ճարում, մըշուկնեն շներեն յրա պընդրցնում, կյամ, ժամեն տոնը կտրում, թա, ասում ա.—Մելիքյ-Շահնազար, էն ցորենը մհենդյ տոր, թա չէ՝ վեր քու մար տանիս թազիս, տալու չըս՝ խփիլու ըս։

Թա, դե.— Ժամանտկ չկա,— մին զապիսկա ա կյիրում մին բադյու յրա, թա. «Պըլըպուղին զարկում ըմ, օխտը պեռնը սառնը կտաս»։ Ամեռն ա ինում։

Էս զապիսկտն տամ ա Պուզուն, թա.— Կքյնաս էն բադյին կոշտը, օխտը պեռնը քյեզ ցորեն ա տալու։

Պըլը-Պուղին տանում ա էտ զապիսկան կրթըցնում, տեսնում՝ կյիրած, վեր. «Պուզուն զարկում ըմ, օխտը պեռնը սառն կտաս»։ Դե տակեն ամիս տմստթիվ չի ինում կյիրած, լհա ծերք քաշած ա ինում. «Մելիքյ-Շահնազարս»։

Վեր կրթցնում ա, աեսնում՝ տի յա, ալլղա դոնում Պուղի, կենում ա ծմեռնը, կյարունքը անց ա կենում, կյամ ա հուլիս-հոդոսառոը, էն տաք վադան, էտ զապիսկան յոր ա օնում, քյնում էտ բադյին կոշտը, թա տառում ա.

— Դե, բադյը սաղ ինի, Մելիքյ-Շահնազարը էս զապիսկան տվալ տ, վեր քյզանա օխտը պեռնը սառնը բիդի տանինք։

Արա, կարդում ա, դյուզ, Մելիքյ-Շահնազարն ա, լի։ Էտ մարդը մնամ ա տափերը պուք տայիս. արա, էս մարդը կյիժվա՞լ ա, հինչ ա՞, էս հոդոստոսումը ես օխտը պեռնը սառնը հիշտզա՞ քթենամ...

Ասում ա.— Պուղի, ջանս քյե մատաղ, սառնը ես կարել չեմ ճարիմ, օխտը պեռնը ցորեն կտամ, թաքյի յախաս տանա ազտրիս։

Թա, ասում ա.— Վեչինչ, տու տիյ ըրա, ես Մելիքյ-Շահնազարեն նհետ էա դործերը մին կյերպ կդյուզմցնիմ։

Պիրում տ, օխտը պեռնը ցորենը տամ, Պըլը-Պուղին էշերը պըռնոտում ա, պիրում տոն։ Ջտվը ըզնում ա, թա՝ Պուղին օխտը պեռնը ցորեն ա պիրալ, Մելիքյ-Շահնազարը կյամ ա, թա.—Ա, Պուղի, էտ հի՞նչ ցորեն ա, հի՞նչ զատ ա, հիշտզա՞յա։

Թա ասում ա.— Էն վեր զապիսկան կյրալ ըս, թա քյնիմ օխտը պեռնը սառնը պիրիմ, է՞, քյեցալ ըմ՝ սառնը իլալ չի, եր ա կալալ, օխտը պեռնը ցորեն տվալ։

47. ՊԸԼԸ-ՊՈՒՂՈՒՆ ԷՇԸ

Պուղին էշը եր իլած քյնում ա, մտնում ժամը։

Դերը կյամ ա.— Ա, մեռած, տ փչացած, պտ էշավը ժամ կմտնի՞ն, պա տի պեն կինի՞։

Ասում ա.— Գյուղո՞մ ըս, ա դեր, Քրիսառոը,— ասում ա,—էն վեր էշավ ա իլալ, է՞, աշխարհը ման կյտյիս, էս էշը համան Քրիստոսի էն էշին քոռակն ա,— ասում ա։

— Հա, թա վեր տիյ տ,— դերն ա ասում,— էս էշավը կարելի ա ժամ կյալը։

48. ՄԵԼԻՔ-ՇԱՀՆԱԶԱՐԵՆ ՔԵԹԸ

Մելիքյ-Շահնազարը մին օր հրսանեքյ քյնիլի ա ինում, լի. դե դյուդում ա, վեր էտ հրսանեքյը Պըլը-Պուղին էլ ա քյննական։ Մելիքյ-Շահնազարեն քեթը շատ մեծ ա ինում։ Մհենդյ Պըլը-Պուղուն պիրում ա էրկու շահի տամ, թա ասում ա.— Պըլը-Պուղի, տու ինիս՝ էն աստուծը, էն հրթենքումը իմ քթես անումը տաս վեչ։

Թա, ասում ա.—Լյավ, աալ չըմ։ Ըրխըդին կաց։

Մհենդյ Մելիքյ-Շահնազարը քյնում ա հրսանեքյ, Պըլը-Պուղին էլ տ քյնում հրսանեքյ, հրթենքեն էն դյուտ ժամանակը, էն ա ինում Մելիքյ-Շահնազարը մեծամեծերեն նհետ նստած, քեթը կյրմրած, սառաստ ցեց ըրած, ասում ըն, խոսում ըն, ծծզոտում ըն։ Պըլը-Պուղին քյնում ա, մուտանում, տյուս օնում էն էրկու շահին, շպրտում, քցում Մելիքյ-Շահնազարեն առաջը, թա.

— Կա՞, քու էրկու շահին քյեդ ինի, ես կարել չըմ փորումս պահիմ. քթետ հալը հալ չի։

49. ՄԵԼԻՔ-ՇԱՀՆԱԶԱՐԵՆ ԲԱԶԵՆ

Մելիք-Շահնազարեն անդուռ ը՞ք ընում, Մելիք-Շահնազարեն մին զուշ ա լյալ, է՞, մին զուշ, բազե։ Էդ բազեն վերերսկան բազե տ լյալ, է՞, վերերսկտն բազե։

Մե հետ Պըլը-Պուղին կյամ ա թա.— Մելիք, բազետ ինձ տու, տանիմ վերս։

Էս Մելիքն ասում ա.— Տար, ամա կյաս վուշ ասիս՝ բազեն բուրդան սաակալ ա։ Տամ ա։

Տտնում տ, վերշը, էտ զուշը պեց թոզում, թըխում ա մին կրծուկոտու, տտակում։ Մհենդյ ասում ա, ես հու՞նց քյնիմ ասիմ՝ սաակալ ա։ Կյամ ա, տսում ա.— Դե, Մելիքն տպրտած կենա, բազետ վեները լախ ա ըրալ, թեերը չախ ըրալ, կլոխը կախ ըրալ։ Էլ ասում չի, թա ստակալ ա։

50. ՏԻԿՐԱՆԻ ԱՐՔԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ

Տիկրանը սաի ա ասում։

Ասում ա.— Էն վեր ասում ըն՝ էն ա արքայություն-էլաա կա, հվատում՞ ըբ,— Տիկրանն ա ասում։

Ասում ըմ.— Դե, ես քյեցալ չեմ ընդեղ, վեր գիդամ. յա կա, յա կա ուչ։

Պարանց ա ըղնում, աշկերը հոփ օնում, թա.— Աշխարհքս աեսնու՞մ ըմ։

Ասում ըմ.— Չէ։

Թա, պա,— Վեր վեղան էլ փորես ածին, կաեսնա՞մ աափեն աակեն։

Ասում ըմ.— Չէ։

— Դե նանա աենը հիշաե՞ղ ըիդիմ քյոնական։

51. ՏԻԿՐԱՆԸ ՔԱՂԱՔԸ ՉԻ ՍԻՐՈՒՄ

Արունց Տիկրանը քյնում ա Բաքու։ Դե քուլեցե մարդ, լի, պարև-պարիլյուսին սվեր։ Քաղաքումը մին օր էլ չի կենում, փախած կյամ ա։

— Աա Տիկրան, յաղու՞ղ ճելի եկալ ըս։

Թա.— Էն ղրեռ քաղաքումը վեր ինձ մին պարի լույս ասող չկա, կենում ըմ հի՞նչ անիմ։

52. ՏԻԿՐԱՆ ՆԱՆ ԲԺԻՇԿ ՆՈՐԻԿԸ

Տիկրանն էշին նսաած ըիդի Նոր շենն ար քյնում։ Ճանապարհին պաահում ա բժիշկ Նորիկը, ասում ա.— Դոխաուր, մին վենը կաց։

Նորիկը վենն ա կենում, Տիկրանը էշը քշում ա Նորիկան մուաանում։

— Դոխաուր, էշը խելք օնե՞։

Նորիկն ասում ա.— Չէ, Տիկրան դայի, էշին խելքը հիշաղա յա՞։

— Ասում ըս՝ խելք չօնե, դե եշի։

— Ասում ա,— Զո՛ւ- չմ՛ւ,— էշը աեղան այուրուր չի կյամ։

Մին էլ ա չու ասում, վրններավ փորեն աալեն քցը-քացի անում՝ կամանց-կամանց քյնամ ա էշը։

Ասում ա.— Դոխաուր, մուաաց։

Նորիկը մուաանում ա, Տիկրանն էշին ընդաճին ա ըղնում, մին պիծի ասում.— Թո՛ քշ։

Էշը վենն ա կենում։ Ասում ա.— Վեր խելք չօնե, պա հիշաղա յա դյուդում՝ վե՞րն ա ուրան օքուար, վե՞ըը՝ վնասը. վե՞ըը լյավ, վե՞ըը փիս։

53. ՏԻԿՐԱՆԻ ԷՇ ՆԱՆ ՄԱՇԻՆԸ

Տիկրանը էշին նսաած հղե քյնայիս ա փնում։ Մաշինը կյամ ա, թող ինիլավ Տիկրանին աալիս, առաջ ընդյնում քյնում։

Տիկրանը էշից եր ա կյամ, թքում, եշում դրի երգյինքը ու մի էյավ ուշունց աամ։

— Տիկրան, հի՞նչ ա պդահալ,— հրցնում ա մի շենացի։

— Արա, ասսուն ըմ ուշունց տամ, մին նրա ստեղծածին էլ եշի,— նշանց ա աամ ուրան էշը,— մարթու ստեղծածին էլ,—նշանց ա աամ մաշինը։

54. ՏԻԿՐԱՆԸ ՀՈՆՁ Ա ԱՆՈՒՄ

Տիկրանը հոնձ ընեյիս ա ինում։ Ջահիլները մոտանում ըն, եշում, ասըմ.— Տիկրան, հինչ լյա՞վ սոր չին ա չինըտ։

Տիկրանը նըղսնում ա, չինը շպրտում, քցում արաին մաչը, թա.

— Տե չինը թող ինքը-ինքը հընձի։

55. ՏԻԿՐԱՆ ՆԱՆ ՇՈՆԸ

Գյուղացիներից մարդ են ղարկում Տիկրանի առն, վեր Տիկրանին կանչի։ Էա մարդը կյամ ա բանդումը կաղնում, կանչում.

— Տիկրան, հե՞ Տիկրան...

Տիկրանեն շոնը սկսում ա հաչիլ։ Տիկրանը այուս ա կյամ, շոնը ավելի պինդ ա հաչում։ Տիկրանը շան յրա նըղանում ա, շոռ աամ առն մանըմ։ Մարդը էլհա յա կանչըմ.

— Տիկրան, հե՞ Տիկրան...

Շոնը էլհա յա հաչում։ Տիկրանը էլի այուս կյամ, շանը ասում.

— Տիկրանը աու վը՞ս, դե վըը աու վըս, ղողարը աոր։

56. ՋԱՓԱՐԸ ԿՆԱՄԵԾԱՐ

Ջափարը օղում ա քյնի Ալդամ, բաղաը։ Շինդունց Շինդին օղում ա կնդանն էլ ղարկե՝ Վաթուն։ Կյամ ա Ջափարին, թա.— Նեղություն չի՞ ինի, վեր մեր կնեդյն էլ աինիմ քրդ նհեա։

Ջափարն ասում ա.— Շելակս վեր կնեդյ ինի, մինչև Ղզբրեռդի* փիյադա կքյնիմ։ Տա նեղություն ա՞։

57. ԿԻԿԱՆԱՆՑ ՆԵՍԻՆ ՆԱՆ ՇՈՒՔՅՈՒՐԸ

Մին թոռ օր Կիկանանց Նեսին ծառեն աակեն կրակ ար ըրալ, աքանում ար։ Շուքյուրը, հարուր արեկան մարդ, կյամ ա, աեսնում՝ Նեսին ծառին աակեն կրակ ըրած։

Թա.— Նեսի, ծառը մեղք ա, խե՞ պաաառ աենը չըս կրակն ըրալ։

---

* Բանասացի ընակավայրից 100 կմ հեռավորության վրա գտնվող գյուղ է, մտնում է Ադր. ՍՍՀ կազմի մեջ (Ս. Կ.)։

Նեսին եշում ա, տեսնում՝ ծառը ծոռ, դասաի չողարը տամ ա.

— Տակեն կրակ ըմ ըրալ, վեր ծառը փիկե, դյուղըցնիմ. ծոռ պենը սիրում չըմ։

58. ՂԱՎԱՆԴԸ ԵՐԵԽԱՅԻՑ ԴԱՍ Է ՎԵՐՑՆՈՒՄ

Ղավանդը քյնում ա մին առն ղոնաղ. պիրում ըն ըռաշկին մի կա մեղր էլ տինում, մի կա եղ էլ աինում, մի աալերքում մի խիլա էլ մաչ ըրած ճուղուպուր աինում, վեր Ղավանդն օտե։ Ղավանդը դյուղում չի, էս հունց բ,ինդի օտե։ Սաի՝ Կոլուն նման մին խոխա ա ինում, կուռնան փռնում ա պիրում, թա՝ եկ, հաց օաինք։ Կյամ աւ Ղավանդը եշում ա, աեսնում, վեր էս խոխան ճուղպորեն կըեռեք եր կալավ, եղան թաթախ ըրավ, ասա էլ աարավ մեղրան թաթախ ըրավ, պերավ կեբրավ։ Ետնան՝ խուխեն կուռնան փռնում ա, թա դե, ասում ա.— Եր կաց քյնի, ըոլ ա։

Արթեն օաելը սովերալ ա, է՞։

59. ԸՎՆԵՍԱՆՑ ԿՈՒՔԻՆ

Ըվնեսանց Կուքին Ըղդամեն բաղարը քյնիյիս ա ինում։ Դե բաղարը քշերն ին քյնում։ Քյնում աը էշին նսաած։ Հվտքվում ըն ժողովուրդը էտ մոաե շընարկներան՝ Աշանա, Նորշենա, Հացվա, Ավդուռա, Մյուրուշենա*։ Էն մինը, էն մինը...

Կուքին դե լյավ լյուլու օներ, բայց ծոռ-ծոռ վեններ։ Մորուց ա աի ծնվալ՝ ծըխըծոռ։

Մինչև լյուսանալը էս Կուքին խոսում ա։ Դե մեր շնացիք ուրան ճինանչում ըն, ամա հրևվան շընտրկնեցեք դյուդում չըն։ Մաածում ըն «Այ էր, էս հու՞վ ա, հի՞նչ մարդ ա, վեր սաի քամակը կտրում չի, էյղանան խոսում ա, վեչ էլ էշան ա վեր կյամ»։

Ուռթանան վեր լյուսանում ա, լոխ մին-մին կյամ ըն, եշում... Դե ինվալիդ մարդ ա, լի, վեննները ծոռ-ծոռ։ Եշում ըն իրեսեն, եշում վեննեբեն... Էս Կուքին վեչ աանե, վեչ պիրի, ասե.— Ա հի՞նչ ըք վընները եշում, էս պնըտակու վեններ ա, լյավ-լյավը թողալ ըմ աանը, թա հվաառում չըք՝ եկեք մեր տոն, նշանց աամ։

60. ՄԻՆ ԴԱԼԼԱՔ Ա ԻԼԱԼ

Մին առըհաչ դալլաք ա իլալ, լի։ Մինը չիլալ, է՞, էրկուսն ըն իլալ. մինը Պեարուան ա իլալ, մինն էլ դալլաք Արտաշը։ Լհա ինդի շենումը ուրանց հետե կործ ըն անում, լի։

Մհենդյ մի Ծուկանանց Գիրիշ կա, աահանց յրա մին ռաանավոր ա կյիրալ. լոխ մըտես չի, լհա ինդի մին էրկու պեն մննաս ըղնում չի։

Ասալ ա.

— Դալաք Պարուսեն ու մեր Ըրաաշին,
Օնին մին ծիլի ու մին մաշին,
Հիբը թրաշվում ա Ալոն,
Վեչ բուդրի ըն քսում,
Վեչ էլ ադիկալոն։
Ամմա վեր թրաշվում ա նախադան կոլխողի,
Բուդրի ըն քսում՝ հինչքան սերաը կօղի։

61. ԲՈՒԴԻՆ ՀՕՐ ԳՆՐԵՋՄԱՆԻՆ ՔԱՐ ՉԻ ԳՑՈՒՄ

Բուդուն ասալ ըն.— Բուդի, խե՞ քա հոր յրան քար չը՞ս քցում։

Ասալ ա.— Իմ հար հի՞նչ ա դյուդում, թե ես սաղ ըմ։

62. ԲՈՒԴԻՆ ՀՐԱՃԱՐՎՈՒՄ Է ԳԵՐԵՋՄԱՆԱՏԱՆ ՃԱՆԱՊԱՐՀԸ ՇԻՆԵԼՈՒՑ

Էս Սարդսյան Կրիքորը (դյուղսովեաի նախագահը) եա ա աեռալ թա.— Բուդի, խե՞ կյամ չըս էս հղեն շինինք։

Էս Բուդին ասում ա.— Ինձ հղե չի հաշաթ։

Կրիքորն ասում ա.— Բալամ, վեր քյեղ հղե չի հաշաթ, վեր մեռնիս, հու՞նց ըն քյեղ աննական հանդիսաը։

Թա.— Հուվ վեր ինձ տննական ա, նա էլ թող քյնի, հղեն շինի։

63. ՀԱՂՈՂ ԾԱԽՈՂԸ

Մին մարդ քյնում ա բաղարը, տեսնում՝ ըաեղ մին հանղող ծախող էրկու քթոց հաղող աիրած ծըխեիս ա նյում։

Ասում ա.— Հի՞նչ կինի, մին իրեք մանեթ աամ, քաշես վեչ, թողես իրեք մանեթի հաղող ուաեմ։

Ասում ա.— Լյավ կինի։

Տա ընդյնում ա մի քթոցի յրա, ուաում, հրսցնում տակը։

Հաղողաաերն ասում ա.— Արա, մի քիչ մարդավարի կեր։

Ասում ա.— Էս մի քթոցը մարդավարի չկերա, էն մեկը մարդավարի կուտեմ։

64. ՄՈՌԱՑՎԱԾ ՀԱՐՍԱՆՔԱԿԱՆՉ

Հրսանեքյ ա ինում, կյամ ըն Դավութ ապոր տունը թա.— Դավութ, եք քյնինք հրսանեքյ։

* Հարևան գյուղեր ԼՂԻՄ Մարտունու շրջանում (Ե. Կ.)։

Թա.— Հու՞նց կյամ, մեղ կանչալ չըն։

Թա.— Արա, հրանքատերը շաղված կինի՝ մընանան քցած, վեր կանչալ չի· եր կաց, քյնանք։

65. ԱՌՈՒՍՏԱՄ ԴԱՅՈՒ ՁԻՈՒ ԿՏԱԿԸ

Աշոա Առստամիչի հոր ծին սատկում ա։ Դե, ժողովուրդան էլ միշա օղում ըն ուրուր մի քյալագյ կյան, ուրխանան։ Ջորս հոքով հվաքվում ըն, թա՝ քյնանք ասինք՝ ծիտ սատկալ ա, ըստուծանավ մխիթարվիս, համ էլ՝ մին-մին արաղ կտա, կխմինք, լի։

Քյնում ըն Առուսաամ գայու կոշտը։

Թա.— Առուստամ գայի, ծիտ անվախա սատկալ ա, ըստուծանավ մխիթարվիս։

Թա.— Հա, շատ ապրիք, բայց օղորմածիկը ստկեյիս մին վասյաթ ա ըրալ, մին կտակ ա թողալ, ճար չկա՝ ըիդի կաաարիմ։

Թա.— Հի՞նչ։

Թա ասալ ա.— Կըռքնես կտաք Սիմոնեն. (Սիմոնեն կըռքներ չի իլալ), հալավս կտաք Կարապետեն. (նրա կյեցն էլ շոր չի իլալ), շիլավս կաաք Հըյկագեն. (սա էլ քյալտգյող ա ինում), չուվանս էլ կտանք Առրքյելեն. թող մին լյավ ուրխանան։ Դե եկեք, ամեգյը ծեր բաժինը տամ, քյեցեք։

66. ԱՌՈՒՍՏԱՄ ԴԱՅՈՒ ՄԱՏԱՂԸ

Մին Դրղանց Առուսաամ գայի ա ինում, արա մին պելի ա ինում։ Էս պելին մին լյավ, Ղարարաղու վեխճար օներ, շատ ին օգում, վեր մորթե էս վըխճարը, մսու պակաս աարե ար, կոնյա մի թիքյա մես օաին։ Բայց էս պելին համաձայնվում չի, որովհետև մին աղա օնե կորած, խոսաացալ ա վեխճարը էնքան պահե, վեր տղան կյա, մաաաղ անե։ Էս պելին շաա հավատացյալ մարդ ա ինում, անունն էլ Ավագյում ա ինում։ Դե, Ավագյումը հավաաացյալ, էս Առուսաամն էլ լոթի, ծերք չի քաշում։ Մես ուտելու իշաահը խե՞ կարքին պեցվալ ա։ Ա, էս հու՞նց անե, հի՞նչ անե, վերջը շաա վեր մաածում ա, փանդը քթենում ա.— Մորթե, այ Ավագյում։

— Չէ, Առուստամ, Աթանեսը (տղան) կյալ ըիդի, վեր մորթիմ. մատաղ ա։

Ուրուգյունը, գյուգում չըմ, թա հիշաղա, մին ռեղինի շլանգ ա յոր օնում էս Առուսաամը, էրկան շլանգ, քյնում Ավագյում դտյուն տոնը։ Ավագյում գտյին բալկոնեն քոն իլած ա ինում կնգանը նհետ։ Էս շլանգը տինում ա, փադի կրավաթ ա ինում, էտ կրվաթեն յրա պարանց ընգած Ավագյումեն պերցին աակեն սկսում խոսել, թա.— Ես Մեծ Նհատակն ըմ, եկալ ըմ, բեգում ա էա մատաղ վեխճարը պիրիս, կլխավս շոռ աաս, տանիս, մորթիս, մին բուդը ղարկիս Դրղանց Առուստամե հետե, ուրան մատաղ։ Մնացածը՝ վընընպեպեգյ, ժողովուրդին փայ ըս անում։ Աթանեսն էլ ճելի կղարկիմ, վեչինչ, կկյա։

Տի ասում ա, Առստամը շլանգը քաշում, յոր օնում, քյնում։

Ավագյումը կնգանն ասում ա.— Ախճի, սկացե՞ր։

— Հինչ ա, ագա...

Թա.— Պա Մեծ Նհաաակը եկալ ա, թա՝ ղոչը բեգում ա պիրիս կլխավս շոռ աաս, մորթիս, մին բուդը ղարկիս Դրղանց Առուստամեն, մնացածը վընընպեպեգյ պիժենիս։

Քշերսավ եր ըն կենում, տանում սորփավը շոռ տում, պիրում մորթում, բուդը ղարկում Դրղանց առնը, մնացածը ժողովրդին փայ անում։

Դե մհենգյ թա ասաուծանա ա, թա հինչ ա, կորած աղան՝ Աթանեսը առն ա կյամ։

67. ՀԱՅԵՑՈՒ ԷՇԸ

Մե հետ մին հըցեցե ըիձա ուրան թամրալ էշը յոր ա օնում, աանում, թա Աղգամ ծախե, աեղը մին քյոհլան էշ ինքյ օնե, յոր օնե, կյա։ Էա մարդը յոր ա օնում էշը, քյնում բաղար։ Մին ինքյ օնող կյամ ա, թա՝ ա գայի, հինչքա՞նավ ըս ծախում։ Թա, ասում ա՝ գե երեսուն մանեթ տոք, քյե աամ։ Վերջը, աես-աեն, էն էլ մին պաաառ ժուլիկ խալխ ա ինում լի, ասում ա՝ մին պաաառ իժան առ, ինքյ օնիմ։ Քսանհինգյ մանեթավ էշը դյուղըցնում ա։ Էշը գյուգըցնում ա, տանում, մին թաքոմ աեղ էա էշին յալը խողում, պրծնում, փալանն էլ փոխում, պիրում՝ ա՜յ մուշաարի ա՜յ մուշտարի... հա մննաս ընգավ ասիմ, վեր էս մարդը էշին քոռակը քցած ա ինում կյումը, ասում ա՝ թող քոռակը կենա, կմեծանա, աանիմ, ծախիմ փող շինիմ, լի, ախրը։

Վերջը, կյամ ա, աեսնում՝ համին թորքը, բայց ինքը ճինանչում չի իրա մուշաարուն, ասում ա՝ էշ ըմ ծախում, էշ ըմ ծախում։ Աա ասում ա.— Արա հինչքանա՞վ ըս ծախում։

Թա, ասում ա.— Դե վացցոն մընեթավ ըմ ծըխըլական։

Տես-տեն, վացուն մանեթ ա տամ, ուրան էշը վերջը ինքյը օնում։ Ասում ա՝ թոկաց պաաառ քշիմ տեսնամ՝ թա քյոհլան ա, հանցու յոր օնիմ։ Պատառ տես քշում, աեն քշում, տու մի ասեր՝ էտ էշին օշը-խելքը էն ա ինում քոռակեն յրա, սեխ քյնում ա։ Էս մարդն ասում ա՝ էս ա, վեր կա, քյոհլան էլ ա, խալիս իմ էշ ա, տանիմ, պինըցնիմ։ Հախը աամ ա, յոր օնում, կյամ։ Հըղղենի

էշը ղսբաղու նման կյամ ա առն։ Կյամ ա առն, կնդանն ասում ա.— Ա կնեդյ, մին թաղա էշ ըմ իսքյ կալալ, մին եկ, աես հու՞նց էշ տ։

Կնեդյը կյամ ա, էտ էշին քըմական եշում, ըռաշան եշում, ահում ա.— Քա հոր կլոխը քյուլիմ, ադա, էս մեր էշն ա, է՞։

Ասում ա.— Տի պեն չինիլ, աեհում չըս վեր էն էս մեր էշը չի, մեր էշը թամրալ ա իլալ, էս՝ հանց ա ղսրաղ ինի։

Ասում ա.— Քու հար մեռնե, է՞, էն ա քոռակը ընդեղ կապած, նա դարդան ա ինդի սեխ եկալ։

68. ԽՆՈՒՇՆԿԵՑՈՒ ԿԱՎԻՆ ՇՈՒ ԿՑԱԼԸ

Մին խնուշնկեցու կավը կորչում ա։ Ուբուդյունը խաբարը կյամ ա, թա՝ ծեր կավը կորալ ա։ Խնուշնկեցին վեր ա ընցնում, սկսում կվեն շոռ կյալը։ Սին ժամ, էրկու ժամ վվեն շոռ ա կյամ. եսավ ծեն ըն սամ, թա.— Աբա, կավը եկալ ա, եկ առն։ Թա.— Սպասե, սաեղ մին կյումասեղ կա, ընդեղ էլ նի կյամ, կյամ։

69. ՀԱՐԹՆԸ ՓԱՀՎԱՆ

Հցեցե մին մարդու աղա բանակում ծառայիս տ ինում, ժամանակը թամամում ա, հեռադիր ա սամ, վեր կյամ ըմ առն։ Դե կյամ ա՝ կյամ ա լի. ուրախություն տես-տեն, վերջը, հինչու վերե ա, կյամ ա։ Կյամ ա, բայց մինակ չի կյամ, նհեաը մին կնեդյ ա պիրում։ Դե պիրում ա՝ պիրում ա, լի, վեր պերալ ա՝ քմակեն չը՞ն կյլական, թա՝ եա աեռ, քյնի ծեր առնը։ Վերջը, ըսեղ էտ ուրուդյունը շաա ուրախանում ըն։ Ըռավետ քշերավ հարթնը պարունան շուա ա եր կենում, պարունեն աշկերը մնամ ա խլշած. «Էս լհա կարդեն պեն ա, էս ա եր ա կացալ ինձ քյոմադյ ա ընանական, հայաթը-պենը սրփի, ճյուր պերի, ուաելի սես-սեն շինի. էս հիշ լյավ պեն տ»։ Հարթնը եր ա կենում, մայկա-առուսիկ կենում, էլ ատում չի թա կողկեն մեծ ու պիծի կա, սաի վազ սամ, ինդի վազ սամ, լոք սամ, եր կենում, կլըպնդրեդյի սամ... Ֆիղկուլաուրա ա անում։ Պաարտնը եշում ա, եշում, ամեն լոք սալու նհեա թաթը աչ-ծեխ սանում, թա՝ մաշալլա, մաշալլա, մաշալլա... Հյաթան ծեն ա տամ աղեն.— Արա, շան աղա, քու սաինն-ինդինը, աու հարթն ըս պերա՞լ, թա՞ փահլըվան։

70. ԷՇԻՆ ՔՈՌԱԿ ՆԱՆ ՂՈՆԱՂԸ

Էս պենը վեշ թա քաթ ա, իսկ ե իսկ իլած պեն ա։ Ղարաբաղ մին շեն կա, անըմը Ավդուու։ Հումց ա պտահում մին թաարեն տվողներեն խումբ կյամ ա էս շենը։

Թաարտնը պրծնում ա թա չէ՝ դերասաններեն ամեն մինին սամ ըն մին սան ղոնաղ։

Մին դերասան էլ սամ ըն Վանունց Հաբուն։ Հաբին ղոնաղը յոր օնում, կյամ առն։ Լյավ օսում ըն, խմում, պրծնում, միկա ղրուց անըմ, Հաբրն ուրան հարթնանը ասըմ ա.— Ա հարթն, ղարիբ մարդ ա, ճյուր պեր, ղոնաղեն վենները լվաց, հիշտեղ ուրան քեփն ա՝ թող քոն ինի։

Էս ջահիլ հարսանը մարդը քեցած ա փնում բանակ։ Ղոնաղեն վենները լվնալիս, ղոնաղը հարսենը ընդուեեն թաքուն ասըմ ա.— Մասաղ ինիմ էա կակող և փափուկ մններեա, սեղա առանը բախճումը շինի, համիլ վեր պրծնիս, կկյաս կոշտա։

Հարթնը խոսում չի։ Էս նայինսափը դյուղում ա թա հարթնը ռաղի յա։ Քյնում ա առանը խնձորեն ծառեն սակեն շինած փափուկ, թամուզ-թյաքուզ շորերըմը պարանց ըղնում։

Նշըմ ա, եշըմ ա, էս հարթնը կյամ չի։ Ախրը, հի՞նչ անե, քոնը սանըմ չի։ Շաա ա եշըմ, վերջապես քշերվա կեսին սեսնըմ ա, էս ա հա՝ մինը քշքաշ, տուս ու փուս բդի ուրան կյամ ա։ Էս դերասան ղոնաղը վեր ղրլթուն աշկն ա քցում, սկսում ա սերաը թփթփալ։ Էս ա հա, եկավ, ղունաղեն սեղեն ղրադը հսավ։ Ղոնաղը ծերքերը ետ ա սանըմ, խասում, թա պաչի, եշըմ ա, սեսնըմ՝ էս վեչ թա հարթնն ա, այլ Հաբուն նոր ցղնած էշին քուռակը, վեր վթվթելավ եկալ ա ղոնաղեն յրա։

71. ԱՂԱՋԱՆ ԴԱՅՈՒ ՎԵՐՍԸ

Աղաջան դային մի անդամ քյնում ա վերսի։ Սուվերած ա լյալ արջը որջից հանելը։ Էս անդամ հրացանը վերցրած, ղաման ծերքեն մանում ա արջին որջը։ Արջը սկսում ա արան քուլոլել, ղաման կոխում ա արջին փորը։ Արջը հոռհոռ ա անըմ, տյուս պրծնում։ Տյուս պրծնելիս թվանդյին ռեմենն ըղնում ա ճիաը, թվանդյն էլ ա սանըմ։ Աղաջան դային տյուս ա կյամ, արջին ման ա կյամ. հուրը տեսնում, հրցնում ա.— Ըստեղեքյ արջ չը՞ք սրհալ, վեր ղամանն էն ինի փորումը, թվանդյը՝ ճաումը։

Ասում ըն.— Տնաշին, դե սսե աջալը ծրաված ըղվեսու նման վերսկանու ըս ման կյաս, լի, վեչ թա արջու։

72. ԷՇԵՐԻՆ ԽՐԱՏԵԼԸ

Մեր դյուղացի մի աղկատ մարդ ա լյալ, հող պյան չի ունեցել, քյնացել ա քերծեն կլխան մի պասասո տեղ մի կերպ մաքրել քարից-քոլից, մաք-

ռել, ցորեն ցանել։ Մին հարուսա էլ ունեինք, մին ռելուկ էշեր օնար։ Սա էշերը պյաց ար թողում, քյնում ին էս խեղճ քյասիրին արտը օտում։ Հա քյնում ա էշատերին թափշուր անում, վեր էշերա պահե, արաս օտում ըն։ Ամալ չի կյամ։

Թա.— Դե, լյավ, անում ըրք, անում ըրք, ես կանիմ, տյուք էլ թամաշա կանիք։

Տանում ա սա մ/ն վեդրա մոխիր քերծին կլխին վեր ածում։ Էշերը կյամ ըն արաը կոշա օտում, կյամ, էտ մոխրին մեջ թավիլ տամ... դընգլ ըն սամ, էդ քերծին սակին սատկում։ Վեր մինը թոլ ա իլալ, ասել ա. «Էա մըն»։ Մինն էլ ա եկել, մին էլ թոլ իլալ, ասալ ա. «Էա էրկու»։ Մինն էլ թոլ ա իլալ, թա, գե. «Ի՞ա էլ իրեք»...

Ժողովուրդն ասում ա.— Էա հի՞նչ ըս հմրարում։

Թա.— Քերծեն կլխան լոք ավող անխրատ էշերն եմ հըմրարում։

73. ԳՅՈՒԼՍԱՆԵՑԵ ԽՈՂԱՐԱԾԸ

Գյուլսանեցե մին խողարած ա լյալ։ Դե խողարած լի, երկար վախտ տոն չար կյամ՝ շտրաթներով, ամիսներով։ Մողան վար ընգյել ար, արա կինը քյնում, կոպերատիվան մին ռոյահիլի ա ինք օնում, պերում, տինում իրանց կալիգորում։ Էս խողարածը կյամ ա, մտնում ա առն, մհակը օսեն, տեսնում՝ իրանց կալիգորում մին մարդ մահակավ ուրան յրա հուշումն ա քաշում։ Էս խողարածը մահակ շոռ ա սամ, հիլին փշոր-փշոր աեռած թափվում ա ռոշին։ Կնեգյը վաղ տալով կյամ ա, թա.— Աղա, խե՞ ա՞ ըրեր։

— Պա էն հի՞նչ անվալ մարդ ար, մհակը քաշած, մաշան կյամ ար ղրի ինձ։

ԱՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. ՋԱՀՆԱՂ ԵՎ ՔՅՈՒՄԲԱԹ

Գտնվում է ԼՂԻՄ Մարտունու շրջանի Ղզղալա գյուղի շրջակայքում

Մելիք Շահնաղարի տխճեգյը՝ Ջահնաղը, կյամ ա Ղզղալա։ Քյնում ա շոռ կյամ Ղզղալեն հանդերը, սարերը, Ղզղլեն մոտե մին սարը, անումը Լեն-պառակ, նրան շատ աուր ա կյամ։ Նա տեսնում ա ընդեղին քյոհնա վանքը՝ Պիծի նհատակը, ավերակ տեռած։ Մղափոնն ա կյամ, վեր ա՞ի ղաշանգյ տեղեն վանքը փչացալ ա։ Վանքը՝ Պիծի նհատակը, նորից շինում տ։ Պիծի նհատակեն կողքեն ուրան հեռե մի լյավ գըշատեղ էլ ա շինում։ Վանքին ախպուրեն կըշատեն մին լյավ եղծե ա շինում, քյումրաթավուր եղծե։ Եխծուն չորս ընգյունին էլ բախչա յա քցում, ասում ա՝ հիրը ինքյը մեռնե, ուրան թաղին եղծին կշտեն։ Ջահնաղին ցանկությունը կատարվում ա. մահվելուց ետը նահան թաղում ըն ուրան շինած եղծուն կշտեն, թումբին յրա։ Նրա անունով էլ էա հանդաստանը կոչվում ա Ջահնաղ, եղծի կոշտն էլ Քյումրաթ։

2. ԱՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆ ՂԻՇԱ ՎԱՆՔԻ ՄԱՍԻՆ

(Գտնվում է Լեռնային Ղարաբաղի Մարտունու շրջանի Սոս գյուղի մոտ)

Խոշտնրյագը էնպիսի մին մարդ ա իլալ, ստեղես ար ու տիրական ա իլալ։ Թեկուզ սաեղ ըյագյեր էլ ըն իլալ, բայց Խոշանրյագը սաեղես տար-աիրական տ իլալ։

Տրա էն մեկալ խասյաթը ուրան կարգեն, ուրեմն... հով էր վեր փսակվես ա իլալ, նա կնեգյը տնես ա իլալ, մին քշեր պհեյիս։

Ճրարեցե մին Եղիշ անունով աղա փսակվում ա։ Հարն ասում ա.— Ա վերթի, հարթնը ատր առ Խոշանրյագին, վեր էքյուծ քյնինք, պիրինք։

Թա, ասում ա.— Ապեր, քեզ պեն չօնիս, ես տնտկան ըմ, սամ։

Եր ա կենում, սերուն-ղաշանգյ ղաման տինում հրըթաթումը, կնգա շյորեր կենում, ղյանգուկը քցում իրեսը, հանորը տղեն ասում.

— Ինձ սար Խոշանրյագի կոշար։

Սա էլ ասում ա ըլկոնեն վեր տինում «հարթնը», ինքը ծին յոր օնում, քյնում։

Խոշանրյագը կյամ ա, էս «հարթնեն» թա.— Էն ա ճոնգան մթեն ա, առ քյնի քոն իլ, ես կկյամ։

Էս «հարթնը» հսկցնում ա, թա.— Չէ, ես հըմանչում ըմ, առ քյնի պառկե, ես կկյամ։

Խոշանրյագը քյնում ա, պարանց ըղնում։ Պարանց ա ըղնում, նյնշում ա։ Էս «հարթնը» կյամ ա, տեսնում, առոռ սերուն քոն իլած։ Քըյնում ա ղաման այուս օնում, փորը, սերտը շգյարը ուրուր խառնում, առնանը ըրղան սամ, տյուս կյամ, իրը թա փեշավ ա քյնում։

Խոշանրյագին միլիցեքը ասում ըն.— Պա՞հ, եշի, էՀ, թյաղա հարթնը փեշավ ա քյնում։

Թյտղա «հարթնը» վե՞րն ա՞։